

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА:

**ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СФЕРА ЯК ЧИННИК КАР'ЄРНИХ
ОРІЄНТАЦІЙ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ**

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»
з напрямку «психологія»

Студентки 4 курсу, 3 групи
спеціальності «Психологія»

Калинич Валентини Віталіївни

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук

доцент кафедри психології розвитку,

Запека Яна Григорівна

Допустити до захисту в ЕК
кафедри психології розвитку

Протокол № _____ від _____

завідувач кафедри:

доктор психологічних наук, професор

Власова Олена Іванівна

(підпис)

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ТА КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	6
1.1. Поняття ціннісно-сміслової сфери та її компонентів.....	6
1.2. Особливості кар'єрних орієнтацій особистості.....	13
1.3. Психологічні особливості соціалізації у юнацькому віці.....	16
Висновки до 1 розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	29
2.1. Моделі дослідження.....	29
2.2. Методологія та методи емпіричного дослідження.....	30
2.3. Опис вибірки дослідження.....	32
Висновки до 2 розділу.....	33
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЦІННІСНО- СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ТА КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЮНАКІВ В РІЗНИХ УМОВАХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ	35
3.1. Аналіз результатів за методиками.....	35
3.2. Дослідження особливостей взаємозв'язку ціннісно-сміслової сфери та кар'єрних орієнтацій юнаків в різних умовах соціалізації	67
3.3. Рекомендації на основі результатів дослідження.....	74
Висновки до 3 розділу.....	79
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціалізація особистості є надзвичайно важливою та актуальною темою сучасної психологічної науки. Дослідження, які допоможуть встановити ключові відмінності впливу різних умов соціалізації сприятимуть вдосконаленню існуючих підходів до навчання та виховання особистості. Соціальне оточення юнака впливає на ціннісну сферу та кар'єрні очікування юнака, є орієнтиром у подальшому дорослому житті. Актуальність нашого дослідження в тому, що ми розглядаємо особливості впливу соціальних інститутів у юнацькому віці.

Отже, актуальність нашої роботи полягає у необхідності детального вивчення впливу умов соціалізації особистості на формування її ціннісно-сміслової сфери та кар'єрних орієнтацій. Як відомо, дана тематика є маловивченою у сучасній психологічній науці. Саме тому дослідження, що покаже зв'язок ціннісно-сміслової сфери, кар'єрних орієнтацій та місця проживання дозволить нам зрозуміти, чи потребують діти з міст або сіл певних особливих підходів до навчання та профорієнтаційної діяльності.

Теоретико-методологічні основи дослідження: Проблема вивчення ціннісно-сміслової сфери є однією з найбільш широко і активно досліджуваних в психології (С. Л. Рубінштейн, 1976; О. М. Леонтьєв, 1975; Б.С.Братусь, 1977; Ф.Е.Василюк, 1984; Д. О. Леонтьєв, 1977; А.С.Шаров, 2000 і багато інших). Вивченням соціалізації займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед біхевіористів та необіхевіористів це були Б. Скіннер, Е. Торндайк, А. Бандура та інші. Вони розглядали соціалізацію як процес соціального наuczіння. Представники структурно-функціонального напрямку визначають соціалізацію як процес повної інтеграції особистості у соціальну систему (Т. Парсонс, П. Сорокін, Р. Мертон. У більшості досліджень ціннісно-

смилова сфера визначається як центральне утворення особистості, її «ядро», що задає спрямованість життєдіяльності людини і визначальне ставлення «людина - світ». Дослідження цієї проблематики розкривають питання про природу ціннісно-смилових утворень, структурних елементів ціннісно-смилової сфери людини і їх взаємозв'язків та динаміки і механізмів функціонування ціннісно-смилової сфери.

Мета: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості взаємозв'язку ціннісно-смилової сфери та кар'єрних орієнтацій юнаків, які зростають у різних умовах соціалізації (місто-мільйонник vs село).

Об'єкт: кар'єрні орієнтації юнаків.

Предмет: ціннісно-смилова сфера особистості як чинник кар'єрних орієнтацій юнаків в різних умовах соціалізації.

Гіпотеза: особливості соціалізації (місце проживання) юнаків опосередковано впливають на особливості їх ціннісно-смилової сфери та кар'єрні орієнтації.

Відповідно до поставленої мети дослідження нами були сформульовані **наступні завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні аспекти питань становлення ціннісно-смилової сфери, кар'єрних орієнтацій та умов соціалізації у юнацькому віці;

2. Підібрати психодіагностичний інструментарій та провести емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку ціннісно-смилової сфери, кар'єрних орієнтацій та ролі провідних інститутів та механізмів соціалізації юнаків;

3. На основі проведеного емпіричного дослідження здійснити кількісний та якісний аналіз взаємозв'язку особливостей та умов соціалізації, ціннісно-смилової сфери, кар'єрних орієнтацій юнаків.

Для виконання завдань дослідження було використано наступні методи:

Психодіагностичні методики:

- Методика «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О.Ф. Потьомкіної;
- Опитувальник «Інститути і механізми соціалізації» А. І. Лучінкіної;
- Опитувальник цінностей Ш. Шварца;
- Методика «Якоря кар'єри» на діагностику ціннісних орієнтацій у професії (Е.Шейн, переклад та адаптація В.А.Чікер, В.Е.Вінокурова) ;
- Анкета на визначення місця проживання та навчання, віку та статі респондентів.

Методи математичної статистики для обробки даних:

1. Кореляційний аналіз Пірсона;
2. Метод порівняння середніх та визначення значимих відмінностей між групами (метод параметричного критерія Т-Ст'юдента);
3. Кластерний аналіз

Вибірка: 120 юнаків (школярі старшої школи), з них – 60 юнаків з міста Києва та 60 юнаків з сіл Сумської області. Учні 10-11 класів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що на основі отриманих результатів ми вперше сформували профіль ціннісно-сміслової сфери та кар'єрних орієнтацій юнаків, залежно від умов соціалізації (урбаністичної та сільської).

Теоретична та практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в збагаченні інформації про перспективи практичної роботи з юнаками в містах і селах, та оптимізації корекційної та розвивальної роботи з ними.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (88 найменувань, з них 6 – іноземною мовою). Повний обсяг дипломної роботи становить 103 сторінки, основний зміст викладено на 81 сторінці комп'ютерного тексту. Робота містить 11 таблиць, загальним обсягом 7 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ТА КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ЮНАЦЬКОМУ ВІСІ

1.1. Поняття ціннісно-смыслової сфери та її компонентів

Для теоретичного аналізу поняття ціннісно-смыслової сфери потрібно відмежувати його з таким визначенням, як «смысложиттєві орієнтації», яке часто використовується, як синонімічне (М. Рокич, М.С.Яніцкій) [47]. Також потрібно відмежувати такі поняття, як «мотиваційно-смыслова сфера», «смыслова сфера особистості», «смыслові системи», «смыслові утворення» (О. Г. Асмолов, 1979 і ін.), «особистісні смысли» (О. М. Леонтьєв, 1983), «узагальнені смыслові утворення» (Б.С.Братусь 1981), «смыслове поле» (Г.В.Біренбаум, Б.В.Зейгарник, 1935) і ін [67]. Ці поняття мають різний теоретичний контекст та використовуються дослідниками, щоб конкретизувати та розширити поняття ціннісно-смыслової сфери особистості. Використання синонімів дозволяє систематизувати дане поняття та вирішити проблему єдності ціннісно-смыслової сфери особистості. Але це й призводить до того, що різні психологи по-різному можуть інтерпретувати дане поняття [32].

Варто звернути увагу на визначення В. Дільтея і Е. Шпрангера, які розглядають цінності, як певний психологічний феномен, який є складовою внутрішнього світу особистості. Також існує «соціологічний» підхід, який має на меті висвітлення поняття цінності, як те, що інтеріоризується протягом життя людини [55]. У цьому контексті підіймаються питання об'єктивного і суб'єктивного в психології, зовнішнього та внутрішнього та особливостей ставлення людини до навколишнього світу [13].

Серед дослідників, які вивчають ці поняття можна відзначити таких, як Л.С. Виготський; С.Л. Рубінштейн; О. М. Леонтьєв. В їх роботах розглядаються фундаментальні особливості цінностей та їх роль у життєвому шляху становлення особистості.

Для аналізу цінностей особистості використовується смысловий аналіз

поведінки, який вказує на те, що для людини важливо, які саме сторони життя вона вважає за цінність. Людина отримує зв'язок з навколишнім світом саме завдяки тому, що вона інтеріоризує все те, що відбувається з нею. Саме цей процес накладає значний відбиток на утворення індивідуальних цінностей людини, які служать повноцінним орієнтиром [89]. Таким чином, поняття «цінність» включає в себе два аспекти - значення і особистісний смисл (О. М. Леонтьєв, 1975). Значення цінності являє собою сукупність суспільно-значущих властивостей, функцій предмета чи ідей, які роблять їх цінностями в суспільстві, а особистісний сенс цінностей визначається самою людиною, тобто цінності і смисли людини завжди знаходяться у взаємозв'язку, являють собою складні системні утворення, якусь цілісність, дослідження якої є фундаментальною проблемою психології [44].

Смисли, поряд з цінностями, є одними з основних складових ціннісно-сміслової сфери людини. Смисли виступають проміжною ланкою в протиставленні суб'єкта та об'єкта. Вони висловлюють суб'єктивне, особистісне ставлення людини до світу, вирішують проблему взаємозв'язку культури і людини. В онтологічному плані розгляду, смисли виступають як «координати багатовимірного світу людини її життєвого простору» [77].

При вивченні особливостей особистості дуже важливе значення мають саме цінності. Коли людина засвоює певні цінності у суспільстві, вона стає його частиною [34]. В рамках теорії діяльності «особистісний смисл» характеризується як динамічний, схильний до змін, предметний, він несе в собі цілісність, представлену сплавом емоційних і інтелектуальних складових. Саме смисл можна розглядати, як одиницю діяльності людини для того, щоб показати основу її особистості. Смисл є одиницею суб'єктивного ставлення до значення чого-небудь, а значення - одиниця об'єктивного знання про дійсність. Можна говорити про ірраціональну природу смислу [21]. У цьому сенсі ми говоримо про те, що важливо пам'ятати про суб'єктивну природу цього поняття. О. М. Леонтьєв вважає, що смисл – поєднання, як певних емоцій, так і думок. Він вказував на те, що за допомогою думки

людина опосередковано вивчає діяльність, а вже емоція допомагає формувати певне відношення до навколишнього середовища [26].

На даний час можна говорити про те, що смисл розглядається у контексті зв'язку між об'єктом та суб'єктом. Коли ми говоримо про існування смислу, то важливо вказувати не тільки відношення особистості до чогось, але й говорити про те, що людина може проявляти певний рівень залежності [23,35,48].

Серед психологів існує визначення поняття смислу, яке стосується значення, яке набуває для людини діяльність чи слово. Важливе значення має те, що смисл розглядається, як певна важлива діяльність, яку виконує людина. Саме смисл є тим, що наповнює діяльність людини. Людина, в даному випадку, розуміється як відкрита система, що самоорганізується, смисли ж забезпечують відбір з об'єктивного світу того, що відповідає людині в кожен момент часу. Тут відповідність розуміється як основа, передумова і причина взаємодії системи з середовищем. Смисли впорядковують об'єктивний світ для людини, забезпечуючи виборчий доступ в свідомість тих елементів середовища, які відповідають поточному стану людини, як відкритої системи, залишаючись сприйнятливою до якостей предметів, що відображаються не органами почуттів, а емоціями. Зміст смислу пов'язаний з відображенням взаємозв'язку людини зі світом, а свою форму він набуває в діяльності (життєдіяльності, контексті) і конкретній поведінці людини [5].

Для ціннісно-смилових орієнтацій характерний динамічний характер. На думку О.О. Орлової, цінності можна розглядати, як те, що поєднує в собі не тільки певні думки, але й почуття людини, тому що у неї формується певне відношення. Розглядаючи повсякденні уявлення, можна говорити про те, що вони розглядаються на рівні повсякдення. Важливо розуміти те, що ціннісне ставлення може розглядатися, як взаємозв'язок наступних елементів:

- 1) ціннісна предметність – основа певної цінності, яку має людина;
- 2) актуальна потреба – те, чого людина прагне, те, що вона хоче мати;

- 3) цінність може виступати, як складова людської діяльності;
- 4) оцінка – прояв того, як саме людина ставиться до чогось [12].

Ухвалою цінності явищ служить оцінка об'єктивної реальності. На думку Я. Гудачек, оцінку слід розуміти, як раціональний акт, за допомогою якого здійснюється вибір між об'єктами, при цьому частина з них відноситься до цінностей [7].

Людина оцінює дійсність завдяки наявним в її розпорядженні деяким психологічним стандартам. Ці стандарти знаходяться в прямій залежності від досягнутого рівня пізнання і досвіду, а також від рівня мислення і емоцій в оцінці цінностей [57]. Даючи оцінку певному явищу, людина використовує усі компоненти психіки. Під час прямої оцінки людина надає певну характеристику, яка відповідає тим властивостям, які має даний предмет. Результатом оцінки є висновок про міру відповідності оцінюваного явища визнаним критеріям. Таким чином, ціннісні уявлення формуються на підставі акту оцінки. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій більш складний процес [54].

Великий внесок в розвиток поняття інтеріоризації вніс Ананьєв, який вказував на те, що протягом всього життя людина не просто стає членом певної соціальної групи, а намагається перейняти досвід. Людина постійно засвоює певні ролі, традиції, намагається стати членом групи. Для такої людини важливо, щоб вона була прийнята. У ході навчання всі потреби, інтереси певної культури нею засвоюються [14].

Дж. Бьюдженталь, представник екзистенціальної психотерапії, зазначає, що смисли є похідними від нашого буття в світі. Дослідник вказує на те, що людина вибудовує картину світу на основі власного відношення до нього. Психолог говорить про те, що важко виділити принцип народження смислів, тому що вони залежать не тільки від відношення особистості, але й породжуються властивостями світу, тобто, смисли – те, що існує між цими двома поняттями. Але важливо відмітити, що невідповідність смислів залежить від самої людини, тому можна говорити про те, що саме вона буде

переживати високий рівень тривожності, коли дані смисли будуть інакшими [8].

В. Франкл, який був прихильником логотерапії, вказував на те, що для людини важливий не тільки загальний сенс життя, але й те, що вона вкладає у нього в даний момент, в даний період свого життя. Для індивіда цінність та особистісний смисл має одну природу, тому він ототожнював ці поняття [9].

Говорячи про поняття «цінність», М.С. Яницький зазначав, що цінність можна розглядати, як певний соціальний феномен, який має відношення не тільки до суб'єкта, але й до об'єкта, до якого суб'єкт має певне ставлення. При цьому ціннісні орієнтації розуміються як особистісно присвоєні цінності, характер яких носить вже суб'єктивний, персонально забарвлений характер. Смисл розкривається як вираз суб'єктивного ставлення особистості до явищ об'єктивної дійсності. Фактично, ціннісні орієнтації та особистісні смисли - два основних компоненти структури ціннісно-сміслової сфери особистості [14].

Однак особливості ціннісно-сміслової регуляції поведінки, орієнтованої відповідно на досягнення потреб різного рівня (отже, і досягнення стану благополуччя як результату задоволення потреб), вказує на місце і роль позитивних феноменів особистості в даному процесі.

Коли ми робимо теоретичний аналіз того, що саме хоче людина, чого вона прагне, які потреби має, ми розуміємо її основу ціннісно-сміслової сфери [17].

Зокрема, поняття оптимізму описує конструктивні (позитивно забарвлені) уявлення людини про себе і своє майбутнє і, розкриваючись в двох підходах: як стійкий стиль приписування причин подій, що відбуваються (М. Селігман) і як узагальнені очікування від майбутнього (М. Шейер, Ч. Карвер), спирається на ціннісно-сміслові орієнтування в подіях, що відбуваються: майбутнє може сприйматися конструктивно або деструктивно в залежності від ціннісних орієнтирів щодо понять «добре» і «погано» [24].

У психології поняття смислу вперше було представлено в

психодинамічному напрямку в контексті дослідження смислових підстав психіки людини. Вчені довели дуальну і суперечливу природу індивідуального смислу як суб'єктивного заломлення обставин життя людини, різноманітні прояви якого пов'язані з реалізацією цілей в індивідуальній, соціальній і духовній сферах життя [37].

Пошук смислових пояснень психічних особливостей особистості в несвідомих і усвідомлюваних процесах психіки привів З. Фрейда до висновків про інтегровану природу смислу, оскільки усвідомлення несвідомого як прихованого справжнього змісту призводить до гармонійного і врівноваженого із середовищем існування особистості. При цьому в роботах З. Фрейда смисл не має самостійного наукового статусу в силу різноманітності інтерпретацій смислу у відповідності з різними контекстами вивчення психічної реальності людини [40].

А. Адлер розробив першу психологічну теорію смислу, засновану на розумінні його як суб'єктивного відображення особистістю обставин життя, в якій смисловий простір включає в себе установки, риси і поведінку особистості, об'єкти і явища соціуму, які одночасно виступають джерелами смислу. Набуття смислу як головне життєве завдання утворює цілеспрямовану поведінку на основі інтеграції уявлень про смисл як життєвий стиль особистості [22].

У підході К. Юнга обґрунтовується фундаментальна орієнтація особистості на пошук сенсу свого життя при обґрунтуванні поняття архетипу як джерела і форми смислу, що відображає життя особистості в різноманітних його проявах. Смисл не є виключно суб'єктивним утворенням, так як архетип - це не причина смислу, а можливість утворення в індивідуальній свідомості образу об'єкта чи явища реальності, що визначають соціокультурну заданість смислу як реалізацію цілей особистості в культурній та духовній сферах [19].

У руслі соціально-когнітивного підходу до вивчення особистості смислові внутрішньоособистісні процеси досліджуються в контексті взаємного детермінізму середовища, поведінки і особистісних характеристик,

в яких провідна роль належить соціально-когнітивним процесам, що визначає встановлення зовнішніх і внутрішніх смислових зв'язків через саморегуляцію і самоконтроль особистості (А. Бандура, Дж. Келлі, Дж. Роттер, Л. Фестінгер, Ф. Хайдер і ін.) [3].

Проблему смислу вивчав А.Бандура, який зазначав, що у формуванні власних смислів важливе значення мають когнітивні утворення. Вони задають всю поведінку особистості. Саме на основі формування особистісного досвіду ми можемо говорити про те, що у людини виникають певні смисли. Людина постійно перебуває у стані, коли вона пізнає навколишній світ, що і допомагає їй виробити певні особистісні смисли. Також існує відома концепція соціального наuczіння, яка була розроблена Дж. Роттером. У цій теорії смисли розглядалися у контексті локусу контролю, коли людина сама обирає, на що вона звертає увагу, що для неї є значимим. У людини може проявлятися, як внутрішній, так і зовнішній локус контроль. Локус контроль допомагає визначати цінність тієї діяльності, якою займається людина. Цінність діяльності визначає рівень цілеспрямованості особистості, її бажання займатися певною справою [11].

Гуманісти розглядають смислові підстави актуалізації потенціалу людини, що втілює інтегруючу роль смислів і цінностей як джерело постійного динамічного становлення особистості в її унікальному бутті [34].

А. Маслоу приділяв велику увагу вивченню ціннісно-смислової сфери, і він вказував на те, що вона має велике значення для розуміння особистості та її прояву. Тенденція до самоактуалізації в підході К. Роджерса як спрямованість особистості на збереження і розвиток власної цілісності пов'язана з усвідомленням власних смислів, які розкриваються в цінностях, інтегруючих почуття, потреб, цілей, ставленні до себе і навколишньої дійсності [43].

Г. Олпорт ототожнював цінність і особистісний смисл, він робив акцент на тому, що дані поняття можна розглядати, як прояв особистісного смислу. Важливе значення у особистісному смислі відіграє значення, яке

вкладає кожна людина у певні слова та дії. Вивчаючи ці значення можна отримати ключ до того, що саме для людини значать певні речі. [30].

1.2. Особливості кар'єрних орієнтацій особистості

Для розуміння ціннісно-сислової сфери велике значення мають не тільки особистісні цінності, але й професійні очікування, які має людина. Особливо важливе значення це має у юнацькому віці, коли дитина ще не розуміє, ким вона хоче бути, що саме робити. Становлення професійного «Я» відбувається поступово, і людина не одразу приймає рішення стосовно свого професійного майбутнього. Саме кар'єрна орієнтація є показником того, що людина має певне професійне зростання, і вона є досвідченим спеціалістом, який чогось досяг. Кар'єрні орієнтації виникають тоді, коли людина приймає певні рішення, які впливають на її професійне життя. У професійному житті у індивіда обов'язково є якісь потреби та очікування. Кар'єрні очікування – стійке поняття, яке виявляється протягом соціалізації людини. Саме тому у нашому дослідженні ми вивчаємо особливості соціалізації людини та вплив на кар'єрні очікування, тому що оточення людини задає певний професійний вектор.

Отже, поняття кар'єрних орієнтацій можна розглядати, як певні вимоги особистості, які виникають у людини, як у професіонала в певній діяльності та висуваються до обраної ним професії.

Критерії кар'єрних орієнтацій визначаються потребами та бажаннями індивіда. Вони залежать від того кола інтересів, які має людина. Враховуючи їх, людина вибудовує свою кар'єру, має певний план, якого намагається дотримуватися для досягнення своєї мети. Саме задоволення потреб у професійній сфері приносить людині найбільше задоволення.

У психологічній науці доцільно говорити про 8 типів кар'єрних орієнтацій:

1. Професійна компетентність – орієнтація, яка показує прагнення людини до максимального рівня професіоналізму. Така людина хоче підвищувати

власний професійний рівень.

2. Менеджмент – орієнтація, яка демонструє прагнення до управління іншими людьми. Ця тенденція говорить про те, що для людини важливо організувати свою діяльність.
3. Автономія (незалежність) – людина прагне не відкорюватися загальним правилам, а проявляти себе, як незалежна. Така орієнтація показує, що людина хоче бути вільною від керівництва інших людей.
4. Стабільність – певний вид орієнтації, який показує, що для людини головне – стабільне професійне становище, яке показує, що людина добре знає, що саме її очікує у майбутньому, чого їй чекати та чого прагнути.
5. Служіння – орієнтація, яка показує, що людина хоче бути в оточенні інших, для неї важливо проявляти особистісні якості, робити добрі справи.
6. Виклик – постійне прагнення показувати себе з найкращої сторони. Така людина хоче постійно конкурувати.
7. Інтеграція стилів життя – намагання збалансувати всі сфери життя. Людина хоче проявляти себе не тільки, як професіонал, але прагне до особистого благополуччя.
8. Підприємництво – бажання людини не просто виконувати певну діяльність, а створити щось нове [31].

Л.Почебут і В.Чікер у своєму дослідженні вивчали частоту обрання чоловіками й жінками різних кар'єрних орієнтацій. Результати, які вони отримали говорять про те, що у жінок більше виражена спрямованість на професійну компетентність, стабільність, автономію, а от чоловіки більше спрямовані на змагання та підприємництво. Це гендерне дослідження показує наскільки різняться кар'єрні орієнтації чоловіків та жінок, воно є безумовно цікавим та важливим.

На розвиток того чи іншого типу кар'єрних орієнтацій впливає безліч факторів. Це, насамперед, психологічний тип особистості, нахили, професійна спрямованість, мотивація. У кожної людини є набір особистісних характеристик, мотиви, якими вона керується при виборі,

цінності, які і стають вирішальними у виборі кар'єри [17].

Кар'єрна орієнтація – широке поняття, яке дозволяє визначити, яку саме професійну мету ставить перед собою спеціаліст. Якщо робота обирається на основі власних інтересів, професійних компетенцій, а не просто на основі випадкових факторів, ми можемо говорити про певну динаміку, особистісний розвиток. Також варто звертати увагу не тільки на зовнішню, але й на внутрішню мотивацію вибору професії.

Якщо говорити про поняття кар'єрної орієнтації, важливо звернути увагу на те, які саме цілі ставить перед собою людина, як вона бачить своє кар'єрне становлення. Також варто звернути увагу на таке поняття, як конкурентноздатність кандидата. Воно показує, яке саме місце людина може займати у професійному колі.

У рамках теорій мотивації проводилися дослідження, які показали, що можна говорити про наявність зв'язку між потребами, мотивацією, з однієї сторони, та саморегуляцією з іншої. Це говорить про те, що людина сама визначає своє ставлення до побудови кар'єри.

Модель трудової поведінки Рубікон Хекхаузена і П.Голлвіцера припускає нерозривність процесів вибору, поєднує волю та мотивацію, а також припускає нерозривність реалізації наміру і прояву волі та мотивації при оцінці цілеспрямованої дії. Їхній підхід може дуже вплинути на точність прогнозування задоволення людини працею чи результатами виконання роботи.

Можна виділити декілька стадій побудови кар'єри – рання, середня та зріла. Кожна з них має свої психологічні особливості.

Рання стадія виникає тоді, коли людина вперше влаштовується на роботу, і ще не знає, що саме вона вміє. На цьому етапі їй важливо дослідити власні потреби, зрозуміти свої сильні сторони. Цей етап виявляється тим, що людина переходить стан становлення себе, як професіонала.

Середня стадія протікає тоді, коли людина вже зрозуміла свої сильні сторони, і хоче проявляти себе у професійній діяльності. Саме на цьому

етапі для людини важлива самостійність.

Зрілий етап – бажання людини проявити свою креативну самоактуалізацію, коли у людини виявляється творча наснага, і вона готова не просто виконувати свої обов'язки. На цьому етапі людина хоче досягти максимального результату, та подивитися, на що вона здатна [21].

1.3. Психологічні особливості соціалізації у юнацькому віці

Вік, який розглядається у нашому дослідженні, - 15-17 років. За деякими віковими класифікаціями даний вік можна віднести до підліткового. У нашому випадку цей вік розглядається, як саме юнацький вік. Визначення юнацького віку включає в себе період розвитку між дитинством та дорослістю, який характеризується певним біологічним початком та має певний період культурного завершення [38].

У психології немає чітких меж підліткового віку, тому існує декілька думок з цього приводу:

- Л.С. Виготський розглядає пубертатний вік 14-18 років і називає два періоди кризи: криза 13 і 17 років.
- по Е. Еріксону підлітковий вік припадає на стадію ідентичності (дифузії ідентичності), яку людина проходить з 15 до 20 років.
- Л.Ф. Обухова зазначає, що підлітковий вік триває від 11 до 20 років;
- Г. М. Прихожан вказує, що цей період триває з 10-11 до 16-17 років, збігаючись в сучасній школі з часом навчання дітей у 5-11 класах [22].

Проте існують вікові класифікації, які вказують на те, що 15-17 років можна розглядати, як початок юнацького віку, коли людина вже закінчує активний період навчальної діяльності та переходить до професійної. Саме у цей період переживається криза першого кохання, що також характерне для юнацького віку.

До поняття пубертатного періоду відноситься час, коли дитина демонструє високий рівень фізичного та статевого розвитку. Саме у цей період у дитини починають проявлятися зовнішні зміни, і з'являються

вторинні статеві ознаки. У цей період розвивається кісткова система, змінюється рівень та склад крові. Дитина починає проявляти зміну церебральної активності. Можна виділити декілька особливостей, які відносяться до цього віку – інтенсивність та нерівномірність розвитку, коли у дитини постійно відбуваються пубертатні стрибки, які проявляються у тому, що розвиток хлопців та дівчат може відрізнятись [19].

Найяскравіший період – вік 13 років, коли у дівчат закінчується перша фаза розвитку, і починається друга, але у хлопців у цей період може тільки починатися перша фаза. Вона триває до 15 років. Саме тому відзначається деяка різниця між рівнем розвитку дівчат та хлопців [10].

Коли дитина починає активно розвиватися, у неї відбуваються психологічні зміни, які найяскравіше проявляються саме у період 11-12 років. Саме у цей період дитина проявляє високий рівень активності, постійно потребує великої кількості енергії. У цей період дитина може страждати від втоми, але у силу того, що вона не розуміє її природу, вона може її не відчувати, не розуміти, що саме потрібно робити, як діяти у цій ситуації. Даний період розвитку характеризується тим, що між однолітками починають відбуватися часті сварки, які виникають через різні інтереси, бажання заявити про себе у певній групі. У цей період виявляється високий рівень демонстративності, коли дитина хоче створити певний образ, відчутти себе дорослою. Також спілкування між однолітками ускладнюється тим, що діти переживають бурхливий період статевого дозрівання, що і відбивається на їх поведінці.

Юнацький період характеризується тим, що діти починають по-іншому проявляти себе у активності. Хлопці демонструють підвищений рівень активності, і вони не контролюють свої рухи, бурхливо проявляють власні емоції. Також може проявлятися часткове порушення координації [10].

Юнаку дуже важко витримати ті ситуації, де потрібно робити певні однакові дії, проявляти монотонію. Також у цей період може проявлятися

високий рівень втомленості. Це говорить про те, що дитина може постійно скаржитися на те, що їй нічого не хочеться робити, вона хоче полежати, їй все не в силу. Такий період можна пояснити тим, що дитина постійно перебуває у стані, коли її організм росте, на що витрачається багато власних сил. Це може проявлятися у порушенні координації. Особливо яскраво виявляється у дівчат в період бурхливого розвитку [56].

Основний вид діяльності – навчальна. Її не можна порівнювати з навчальною діяльністю, яка відбувається у молодшому юнацькому віці. Саме у юнацькому віці дитина не тільки думає про власний результат, але їй важливо бути у соціумі. У цей період дитина хоче отримувати результат, який буде помітний, тому на перше місце стає суспільно-значима діяльність. Для дитини стає важливе спілкування, тому вона починає заводити відносини з однолітками [24].

У юнацькому віці змінюється характер навчальної діяльності, і саме у цей період дитина починає проявляти свої розумові здібності. Юнак починає досліджувати все, що з ним відбувається, йому цікаво пізнавати щось нове. Для нього відкриваються такі поняття, як узагальнення, логічний зв'язок. На цьому етапі діяльність стає ціленаправленою, і юнак може проявити себе у певній сфері. На перших етапах є важливою допомога зі сторони дорослого, тому що він направляє, як саме потрібно пізнавати нове [15].

У юнацькому віці починають проявлятися самостійність, самосвідомість, бажання юнака проявляти інтерес до різних сфер. Юнак починає себе оцінювати з іншими людьми, для нього стає важливим, що саме про нього думають інші люди. У цей період існує велике протиріччя між тим, що саме юнак хоче і, що саме він може. Це призводить до того, що він перебуває у постійному внутрішньому конфлікті, тому, що він не може досягти бажаного. Також юнацький вік характеризується тим, що дитина хоче проявляти власну самостійність, але вона не завжди сприймається позитивно дорослими [11].

Дитина у юнацькому віці намагається зайняти місце дорослої людини.

Для неї важливо проявити свою самостійність, показати себе незалежною. У цей період дитина намагається увійти у середовище дорослих людей. Для дитини важливо, щоб її поважали, прислухалися до її думки, тому вона дуже обережно ставиться до підвищеного контролю у цей період [10].

У юнацькому віці постійно відбуваються конфліктні ситуації, які можуть бути спричинені тим, що дитина намагається по-іншому себе поводити, вона прагне до незалежності, тому їй важливо, щоб її певним чином сприймали, зважали на її власну думку. У цей період дитина може демонструвати завищений рівень критичності до всього [36].

Саме у навчальній діяльності юнак проявляє себе, як особистість, формує круг інтересів, що відображається на становленні його професійного шляху. Він намагається охопити відразу декілька областей, для нього важливо пізнати все тут і зараз. Він не розуміє, на чому важливо робити акцент, і, що для нього є найцікавішим. Саме у цьому віці виявляється бажання до утворення дружніх стосунків [10].

Яскравим проявом особливостей поведінки юнака є переживання кризи 13 років. Саме у цей період дитина переходить на новий щабель розвитку, який стосується всіх сфер життя. Як результат, у дитини руйнуються минулі структури особистості, її внутрішній світ, і починають проявлятися нові сторони характеру [15].

Можна виділити декілька причин прояву кризи у юнацькому віці:

1. Нестабільні відносини з батьками, які не бажають змінювати свого відношення до юнаків, коли вони переходять на новий рівень розвитку;
2. Прояв статевого дозрівання.

Переживаючи кризу, юнак переходить на новий рівень психічного розвитку, що виявляється не просто у зовнішній поведінці, але й у внутрішньому стані [11].

Виділяються наступні критерії, які можуть говорити про те, що юнак переживає кризу:

1. Погіршення якості навчальної діяльності. Особливо це помітно у

тих сферах, де раніше дитина проявляла себе, як обдарована, показувала високий рівень знань.

2. Негативне ставлення до всього. Юнак перестає спілкуватися з дорослими, друзями. У цей період він частіше вступає у сварки, категорично не приймає іншу думку. Негативне ставлення виявляється у всіх сферах життя [10].

Для характеристики психологічного розвитку юнака та переживання ним кризи, важливо звернути увагу на поняття «самосвідомість». Саме у юнацькому віці самосвідомість виявляється у повному обсязі. Також у дитини з'являється відчуття того, що вона досягла дорослого віку і тепер має право приймати важливі рішення. У цей період дитина обирає не наслідувати поведінку дорослого, а зайняти важливе місце у їх середовищі. Для юнака важливо, щоб його сприймали, поважали, проявляли увагу до його власної думки. Не можна говорити про те, що юнак стає повністю дорослим, але він намагається самостійно приймати рішення, показувати свою самостійність іншим. Для нього стає важливим незалежність в проявленні власних інтересів [10].

Можна зробити висновок про те, що нові соціальні умови, в яких перебуває юнак, призводять до того, що він переходить на новий щабель розвитку, який виявляється появою нових рис характеру. У нових соціальних умовах школа є основним місцем розвитку дитини, прояву її, як особистості. Саме у школі юнак заводить дружбу, проявляє себе. Юнак не забуває про навчальний процес, але у певний проміжок часу він відходить на задній план, коли мова йде про взаємодію з однолітками. Основний мотив перебування у школі – спілкування з друзями. Щодо провідної діяльності, то на перший план виходить інтимно-особистісна сфера, коли для юнака є важливим, чи подобається він іншим, чи сприймає його група. Щодо навчальної діяльності, то орієнтиром для визнання є оцінка. Оцінка – показник того, що юнак засвоює певну навчальну програму [34].

Доросла людина для юнака – певний еталон поведінки, на який

потрібно рівнятися, тому не дивно, що вони намагаються у всьому їх копіювати. Також значною особистістю для юнака може стати, не обов'язково рідна людина, це може бути кумир або інша відома особа. [28].

Варто відзначити, які існують особливості спілкування між дорослими та юнаками [10].

Спілкування юнаків між собою може проявлятися таким чином:

- Для юнаків важливо зайняти відповідне місце в групі, яке б показувало їх рівень домагань. Це говорить про провідні мотиви поведінки юнака;
- Взаємодія з однолітками не обмежується тільки навчальною діяльністю або шкільним життям, і виходить за їх межі. Саме у середовищі міжособистісного спілкування Юнаки починають проявляти себе;
- Для юнака спілкування є важливою сферою, тому воно може бути на першому місці;
- Конфлікти з однолітками спричиняють погіршення результатів навчальної діяльності та відбивається на їх рівні самооцінки;
- При виборі партнера по «дружбі» юнаки звертають увагу на особистісні якості;
- Серед юнаків є свої правила спілкування, порушення яких є неприпустимим;
- Юнаки схильні до утворення груп, в яких виявляється конформізм, тобто, вони бояться мати іншу думку, яка не буде популярною у їх групі;
- У юнаків є групи-етолани, які є для них взірцем прояву поведінки, і вони орієнтуються на них при оцінці власної поведінки;
- Юнаки намагаються постійно шукати собі друга, переважно, через постійне суперництво та відчуття ревнощів;
- Юнаки починають переживати щодо власної зовнішності через те, що виникають симпатії одне до одного [10].

Можна визначити наступні психологічні особливості спілкування юнаків з дорослими:

- Для юнаків важливі рівноправні стосунки, щоб вони відчували повагу

зі сторони дорослого; для них важливо, щоб доросла людина поважала їх рівень самостійності, відповідальності; якщо дорослий цим нехтує, це призводить до того, що дитина відмовляється виконувати будь-які розпорядження;

- Конфліктна ситуація з дорослим може виникнути при умові, що розвиток дитини випереджає особливості спілкування з дорослим;
- Особливості спілкування дорослого та дитини мають вплив на його самооцінку та рівень довіри [3].

Не можна стверджувати, що поняття «соціалізація» має одне значення, і різні психологи бачать його значення по-різному. Вітчизняна психологія розглядає такі поняття, як розвиток та виховання, як синоніми до слова соціалізація. Також у деяких психологічних дослідженнях можна побачити негативне ставлення до поняття соціалізації від багатьох психологів, які його майже не сприймають. Процес соціалізації являє собою сукупність всіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює певну систему норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати в якості члена суспільства [21].

Сумнів викликає можливість точного розведення поняття соціалізації з іншими, що широко використовуються у вітчизняній психологічній і педагогічній літературі поняттями ("розвиток особистості" і "виховання"). Це заперечення має велике значення і заслуговує на те, щоб бути обговореним окремо. Ідея розвитку особистості - одна з ключових ідей вітчизняної психології. Більш того, визнання особистості суб'єктом соціальної діяльності надає особливого значення ідеї розвитку особистості: дитина, розвиваючись, стає таким суб'єктом, тобто процес його розвитку немислимий поза його соціальним розвитком, а значить, і поза засвоєнням ним системи соціальних зв'язків, відносин, поза включенням в них. За обсягом поняття "розвиток особистості" і "соціалізація" в цьому випадку наче сходяться, а акцент на активність особистості здається, значно чіткіше представленим є саме в ідеї розвитку, а не соціалізації: тут він наче в тіні,

якщо в центрі уваги - соціальне середовище і підкреслюється напрям його впливу на особистість [37].

Можна визначити сутність соціалізації: соціалізація - це двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого боку (часто недостатньо підкреслюється в дослідженнях), процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище [14].

Людина постійно живе у соціумі, і проявляє себе, як соціальна істота. У зв'язку з цим, не можна розглядати поняття розвитку особистості без її соціального оточення. Саме тому у нашому дослідженні ми розглядаємо інститути соціалізації юнака, які допоможуть зрозуміти нам його особливості розвитку. Перший соціальний досвід у людини розпочинається з того моменту, як вона починає говорити. Перебуваючи постійно у соціумі, людина отримує певний досвід, який впливає на її розвиток. Отже, можна говорити про те, що соціалізація – одночасно і процес, і результат активного засвоєння та відтворення певного соціального досвіду [15].

Процес соціалізації сприяє тому, що людина не просто збагачується певними цінностями, які стають її, але й переймає досвід групи, в якій вона перебуває. Людина постійно намагається будувати свою поведінку відповідним чином, щоб залишатися у тій групі, яку вона вважає референтною [17].

Варто відмітити, що процес соціалізації не припиняється ніколи, і він триває протягом усього життя. Навколишній нас світ змінюється, вимагаючи відповідних змін і від нас. Людська сутність не викарбовується навечно з граніту, вона не може в дитинстві остаточно сформуватися так, щоб більше вже не змінюватися. Життя - це адаптація, процес безперервного оновлення та зміни [56].

Коли людина проходить етап соціалізації, вона стає частиною певного

суспільства. Вона не просто засвоює певний досвід, але й переймає ті цінності, які існують в певній групі.

Соціалізація йде по двох напрямках, які взаємно переплітаються. З одного боку, включається в систему соціальних відношень, індивід засвоює культурний досвід свого суспільства, його цінності і норми. В даному випадку він є об'єктом суспільного впливу. З іншого боку, соціалізуючись, людина все ширше і активніше бере участь в справах суспільства і подальший розвиток його культури. Тут він виступає вже як суб'єкт соціальних відносин [11].

В психологічній науці можна виділити два типи соціалізації. Їх головна різниця в тому, яку саме активність людина проявляє у даному процесі.

Перший підхід передбачає пасивну позицію людини. Людина адаптується до суспільства, яке формує її як члена цього суспільства. Цей підхід визначається як суб'єкт-об'єктний.

Другий підхід говорить про те, що людина бере активну участь у процесі соціалізації, самостійно впливає на своє життя і на саму себе. Він носить назву суб'єкт-суб'єктний [45].

Основоположником першого підходу є Дюркгейм (кінець XIX століття). Суть позиції Дюркгейма - у визнанні за суспільством активного початку і пріоритету його перед людиною в процесі соціалізації» [37].

Результати досліджень Дюркгейма лягли основу досліджень Т. Парсонса. За концепцією Парсонса, оскільки кожна людина володіє генетичною здатністю до навчання, необхідно сформувати почуття відданості системі. «В результаті спеціального дослідження Т. Парсонс сформулював функції шкільного класу в процесі соціалізації: емансипація дитини від первинної емоційної прихильності до сім'ї; інтеріоризація суспільних цінностей і норм на більш високому рівні, ніж в родині; диференціація дітей, їх досягнень і оцінки ... » [14].

Соціалізація в будь-якій ролі веде за собою появу почуття

неповноцінності, пов'язаною з необхідністю оцінки оточуючих. Так з'являються різні субкультури, контркультури, що відхиляються від правильної поведінки.

Суб'єкт-суб'єктний підхід передбачає активну участь людини в процесі своєї соціалізації. Основоположники - У.И. Томас, Ф. Знамецький, Дж.Г. Мід, Ч.Х. Кулі. Соціальні явища - результат свідомої діяльності людей [54].

Ч.Х. Кулі - автор теорії «дзеркального Я», теорії малих груп. Суть його концепцій полягає в тому, що індивідуальне Я набуває соціальні якості в процесі міжособистісного спілкування, комунікацій. Для кожної людини інші люди - дзеркала, і в процесі спілкування кожен будує свою думку про себе. Потім спілкування збільшується до взаємодії з різними малими групами («соціальне дзеркало»). У людини виробляється самоконтроль, він вибірковий у спілкуванні, велику роль для нього грають значущі інші [58].

Дж. Мід запропонував концепцію «узагальненого іншого». Сутність теорії полягає в тому, що людина взаємодіючи в групі з іншими людьми, стає на їх місце і оцінює себе. «Вплив «узагальненого іншого» відбувається завдяки прагненню людини до «прийняття ролі» і до «виконання ролі».

«Виконання ролі» - реальна рольова поведінка, а «прийняття ролі» багато в чому відбувається в процесі гри». Гра - це імітація дій дитиною, модель взаємодії індивіда в групі. Потім вже дорослий поводить себе відповідно до своєї соціальної ролі. Так формується поведінка людини [44].

Ще один цікавий погляд на процес соціалізації вносить У.М. Уентворт. У своїй теорії він говорить про те, що суспільство не має головного значення в процесі соціалізації особистості, індивід і суспільство «взаємопроникають» в процесі взаємодії. «Дорослі» і «новачки» встановлюють свою полегшену «договірну» реальність [17].

У процесі соціалізації є так звані новачки, які тільки проходять важкий процес становлення особистості. Таких людей можна назвати агентами соціалізації, і вони характеризуються тим, що підпадають під соціальний контроль та владу.

Існує немало концепцій соціалізації, які розглядаються не тільки в руслі психології. Можна виділити немало робіт, де розкривається поняття соціалізації, і серед них відомим є такі ім'я, як М. К. Мамардашвілі, Г. М. Андреева, А. О. Деркач, Т. Кемпер, Т. Ньюком, А. Оллпорт, А. В. Петровський, Ж. Піаже, К. Роджерс. Вчені не тільки розробляли теоретичні моделі, але й проводили певні емпіричні дослідження.[19].

Серед представників біогенетичних теорій (Дж. Ст. Холл, А. Гезелл і ін.) поняття соціалізації розглядалося, як певний природний процес, який має свої внутрішні особливості та закони, яким він підкоряється. У цьому сенсі соціалізація розглядалася, як процес, який має певні стадії, свої закономірності, та є безперервним.

Соціогенетичні теорії, представниками яких були Р. Бенедикт, М. Мід говорили про те, що процес соціалізації має інтегруючу функцію, тобто, допомагає людині відчувати свою приналежність до певної групи. Таким чином, людина стає соціальною [18].

Біохевіористи та необіохевіористи, такі, як В. Скіннер, Е. Торндайк, А. Бандура, В. Уолтерс розглядали поняття соціалізації, як щось таке, що передбачає соціальне навчання, тобто, людина не просто спостерігає за тим, що відбувається навколо неї, але й вчиться чомусь новому. У цьому контексті важливо звернути увагу на два процеси – підкріплення та самопідкріплення. Коли людина переймає певні форми поведінки, вона стає особистістю. Якщо говорити про класичний психоаналіз, то тут робиться акцент на тому, що соціалізація розглядається, як процес, який має на меті приборкання інстинктів людини, що досягається завдяки застосуванню захисних механізмів [22].

У колах психологів, які відносять себе до напрямку неофрейдизму велику увагу звертають на таке поняття, як его. Вони вважають, що саме его допомагає особистості адаптуватися у нових соціальних умовах. У даному напрямку его розглядається як те, що допомагає перейняти норми певної культурної групи. Е. Еріксон вказує на те, що важливим процесом

соціалізації є ідентичність з членами групи. У школі символічного інтеракціонізму (Д. Мід, Т. Кемпер, Т. Ньюком) розробляються моделі соціалізації на основі аналізу соціальної взаємодії, рольової поведінки, формування "Я". Розкривається, що основним результатом соціалізації є розвиток самосвідомості особистості. Представники гуманістичної психології (А. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) розуміють соціалізацію як самоактуалізацію "Я-концепції" [43].

Л. С. Виготський не сприймав думку інших психологів, які вказували на те, що процес соціалізації – яскравий приклад того, як людина переходить зі стану біологічного в соціальний. Виготський говорив про те, що дитина вже народжується, як представник певної культури, та проявляє себе яскраво у цьому середовищі. Психолог зазначає, що природа особистості соціальна, тому потрібно розуміти, як саме дитина переймає особливості групи, в якій вона існує [24].

Виготський говорить про те, що варто звернути увагу на процес становлення індивідуальності, коли дитина через свої внутрішні прояви починає проявляти себе, як незалежна особистість [11].

Висновки до 1 розділу

У юнацькому віці починають проявлятися самостійність, самосвідомість, бажання юнака проявляти інтерес до різних сфер. Юнак починає оцінювати себе з іншими людьми, для нього стає важливим, що саме про нього думають інші люди. У цей період існує велике протиріччя між тим, що він хоче і, що саме він може. Це призводить до того, що юнак перебуває у постійному внутрішньому конфлікті, тому, що він не може досягти бажаного. Також юнацький вік характеризується тим, що він хоче проявляти власну самостійність, але вона не завжди сприймається позитивно дорослими.

Людина у юнацькому віці намагається зайняти місце дорослої людини.

Для неї важливо проявити свою самостійність, показати себе незалежною. У цей період вона намагається увійти у середовище дорослих людей. Для юнака важливо, щоб його поважали, прислухалися до його думки, тому вона дуже обережно ставиться до підвищеного контролю у цей період.

У юнацькому віці постійно відбуваються конфліктні ситуації, які можуть бути спричинені тим, що дитина намагається по-іншому себе поводити, вона прагне до незалежності, тому їй важливо, щоб її певним чином сприймали, зважали на її власну думку. У цей період дитина може демонструвати завищений рівень критичності до всього.

Можна зробити висновок про те, що нові соціальні умови, в яких перебуває юнак, призводять до того, що він переходить на новий щабель розвитку, який виявляється появою нових рис характеру. У нових соціальних умовах школа є основним місцем розвитку дитини, прояву її, як особистості. Саме у школі юнак заводить першу дружбу, проявляє себе. Юнак не забуває про навчальний процес, але у певний проміжок часу він відходить на задній план, коли мова йде про взаємодію з однолітками. Основний мотив перебування у школі – спілкування з друзями. Щодо провідної діяльності, то на перший план виходить інтимно-особистісна сфера, коли для юнака є важливим, чи подобається він іншим, чи сприймає його група. Щодо навчальної діяльності, то орієнтиром для визнання є оцінка. Оцінка – показник того, що Юнак засвоює певну навчальну програму.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Моделі дослідження дослідження

На основі теоретичного аналізу дослідження, нами була розроблена концептуальна та операціональна моделі дослідження взаємозв'язку ціннісно-сміслової сфери та кар'єрних орієнтацій у юнацькому віці.

Рис. 2.1. Концептуальна модель дослідження

Концептуальна модель дослідження показує, що нами були досліджені ціннісні орієнтації, особливості соціалізації юнаків та кар'єрні орієнтації. У рамках інститутів соціалізації були визначені основні, які мають значний вплив на становлення особистості юнака.

Нами були визначені соціальні та індивідуальні цінності, визначені ціннісні установки, які показали, що більшість юнаків орієнтовані на результат праці, для них важлива самостійність та проявлення влади. Кар'єрні орієнтації мали на меті показати, які саме чинники мають найбільший вплив на становлення особистості юнака.

Нижче представлена операціональна модель дослідження (рис.2.2).

Явище, яке досліджується	Методика дослідження
1. Ціннісні орієнтації	Опитувальник цінностей Ш. Шварца
2. Установки та мотиви	«Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О.Ф. Потьомкіної
3. Ціннісні орієнтації в професії	Методика «Якоря кар'єри» на діагностику ціннісних орієнтацій у професії
4. Інститути соціалізації	Опитувальник «Інститути і механізми соціалізації» А. І. Лучінкіної

Рис. 2.2. Операціональна модель дослідження

У нашому дослідженні вивчалися особливості ціннісних орієнтацій, кар'єрних очікувань та соціально-психологічних установок. На основі даних нами були визначені соціальні та індивідуальні цінності особистості, що дозволило зробити висновок щодо особливостей соціалізації юнаків. Як показує операційна модель дослідження, ми визначили інститути соціалізації, змогли дати відповідь, який саме інститут відіграє найбільшу роль у становленні особистості юнака.

2.2. Методологія та методи емпіричного дослідження

У нашому дослідженні були використані наступні методики:

- Методика «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О.Ф. Потьомкіної;
- Опитувальник «Інститути і механізми соціалізації» А. І. Лучінкіної;
- Опитувальник цінностей Ш. Шварца;
- Методика «Якоря кар'єри» на діагностику ціннісних орієнтацій у професії (Е.Шейн, переклад та адаптація В.А.Чікер, В.Е.Вінокурова);
- Анкета на визначення місця проживання та навчання, віку, статі

респондента.

Для того, щоб визначити особливості застосування кожної методики, потрібно надати коротку характеристику кожної з них. Перша методика, яка була використана - методика «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О.Ф. Потьомкіної. Опитувальник нараховує близько 80 питань. Мета – визначити особливості соціально-психологічних установок особистості. За допомогою опитувальника визначається основна направленість мотиваційної сфери юнака.

Наступна методика - опитувальник «Інститути та механізми соціалізації» Лучінкіної. Мета – визначити основні інститути соціалізації особистості та силу впливу на юнака. Дана методика включає 70 питань, на основі яких визначаються такі інститути соціалізації, як школа, ЗМІ, Інтернет, сім'я та неформальні об'єднання.

Нами були визначені основні соціальні та індивідуальні цінності особистості за допомогою методики цінностей Шварца. Мета – визначити основні цінності особистості. Кожній цінності був присвоєний певний ранг, який визначав міру важливості. У нашому дослідженні було використано 10 цінностей.

Остання методика, яка була використана - «Якоря кар'єри». Мета методики - визначити особливості ціннісних орієнтацій, установок та інтересів особистості. На основі результатів дослідження можна визначити 8 ціннісних орієнтацій. Саме за допомогою даної методики нами було визначено, як саме юнаки обирають можливі варіанти кар'єри, на що звертають увагу.

У нашому дослідженні була використана статистична обробка даних, яка направлена на визначення основних показників, міри впливу того чи іншого чинника. Обробка результатів включала частотний аналіз, описові статистики, кореляційний аналіз та кластерний аналіз. У нашому дослідженні порівнювалися декілька вибірок, тому ми проводили статистичне порівняння їх результатів.

Методи математичної статистики для обробки даних:

1. Кореляційний аналіз Пірсона;
2. Метод порівняння середніх та визначення значимих відмінностей між групами (метод параметричного критерія Т-Ст'юдента);
3. Кластерний аналіз

У нашому дослідженні вибірка має нормальний розподіл, тому ми можемо використовувати параметричний критерій, тобто, кореляцію Пірсона. На основі кореляційного зв'язку можуть бути визначені особливості взаємозв'язку між змінними.

Отже, на основі кореляційного зв'язку можна визначити, як саме проявляються особливості зв'язку між декількома змінними, як саме вони пов'язані. На основі кореляційного зв'язку можна зробити припущення про прояв певної психологічної характеристики, якщо відомі значення іншої.

У нашому дослідженні буде використаний критерій Т-Ст'юдента. Саме він має показати, наскільки дані, які були виявлені у двох групах відрізняються між собою. Даний критерій не вказує на силу відмінностей, а тільки її констатує.

Кластерний аналіз був використаний з метою виявлення груп, які наділені певними психологічними характеристиками. Нами були виявлені характеристики респондентів, які є найбільш характерними у двох вибірках.

2.3. Опис вибірки дослідження

У нашому дослідженні приймало участь 120 юнаків, з них – 60 юнаків (школярів старшої школи) з Києва та 60 юнаків (школярів старшої школи) з сіл Сумської області. Учні 10-11 класів. Для того, щоб визначити особливості респондентів, потрібно охарактеризувати психологічні особливості юнаків, які приймають участь у дослідженні.

Опитування проводилося онлайн, і всі відповіді були отримані за допомогою гугл-форми. Респонденти з сіл та міста мали змогу відповісти на всі питання та отримати зворотній зв'язок.

Юнак починає усвідомлювати свою потребу у самотійності, він хоче аби до нього прислухалися, зважали на його думку. Цей період характеризується

значним збільшенням відповідальності за свої вчинки, та в цілому за своє подальше майбутнє, юнак прагне довести, що повністю готовий до дорослого життя. Цей період дуже важливий у житті учня, адже саме тоді людина обирає подальшу дорогу, якою буде йти, відбувається особистісне та професійне самовизначення.

Висновки до 2 розділу

На основі теоретичного аналізу дослідження, нами була розроблена концептуальна та операціональна моделі.

Для того, щоб визначити особливості застосування кожної методики, ми надали коротку характеристику кожної з них. Перша методика, яка була використана - методика «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О.Ф. Потьомкіної. Опитувальних нараховує близько 80 питань. Мета – визначити особливості соціально-психологічних установок особистості. За допомогою опитувальника визначається основна направленість мотиваційної сфери юнака.

Наступна методика - опитувальник «Інститути та механізми соціалізації» Лучінкіної. Мета – визначити основні інститути соціалізації особистості та силу впливу на юнака. Дана методика включає 70 питань, на основі яких визначаються такі інститути соціалізації, як школа, ЗМІ, Інтернет, сім'я та неформальні об'єднання.

Нами були визначені основні соціальні та індивідуальні цінності особистості за допомогою методики цінностей Шварца. Мета – визначити основні цінності особистості. Кожній цінності був присвоєний певний ранг, який визначав міру важливості. У нашому дослідженні було використано 10 цінностей.

Остання методика, яка була використана - «Якір кар'єри». Мета методики - визначити особливості ціннісних орієнтацій, установок та інтересів особистості. На основі результатів дослідження можна визначити 8 ціннісних

орієнтацій. Саме за допомогою даної методики нами було визначено, як саме Юнаки обирають можливі варіанти кар'єри, на що звертають увагу.

Основний вид діяльності – навчальна. Її не можна порівнювати з навчальною діяльністю, яка відбувається у молодшому юнацькому віці. Саме у юнацькому віці дитина не тільки думає про власний результат, але їй важливо бути у соціумі. У цей період дитина хоче отримувати результат, який буде помітний, тому на перше місце стає суспільно-значима діяльність. Для дитини стає важливе спілкування, тому вона починає заводити відносини з однолітками.

У юнацькому віці змінюється характер навчальної діяльності, і саме у цей період дитина починає проявляти свої розумові здібності. Юнак починає досліджувати все, що з ним відбувається, йому цікаво пізнавати щось нове. Для нього відкриваються такі поняття, як узагальнення, логічний зв'язок. На цьому етапі діяльність стає ціленаправленою, і дитина може проявити себе у певній сфері. На перших етапах є важливою допомога зі сторони дорослого, тому що він направляє, як саме потрібно пізнавати нове.

У юнацькому віці починають проявлятися самостійність, самосвідомість, бажання юнака проявляти інтерес до різних сфер. Юнак починає себе оцінювати з іншими людьми, для нього стає важливим, що саме про нього думають інші люди. У цей період існує велике протиріччя між тим, що саме юнак хоче і, що саме він може. Це призводить до того, що юнак перебуває у постійному внутрішньому конфлікті, тому, що він не може досягти бажаного. Також юнацький вік характеризується тим, щод дитини хоче проявляти власну самостійність, але вона не завжди сприймається позитивно дорослими.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ТА КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЮНАКІВ В РІЗНИХ УМОВАХ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

3.1. Аналіз результатів дослідження

Перед аналізом результатів методик важливо зосередитися на тих даних, які були виявлені у ході первинного опитування. Особливості місця проживання та навчального закладу будуть проаналізовані у ході представлення результатів. Нами було виявлено, що 80% юнаків у селах навчаються у звичайних школах, 20% юнаків – вдома, перебуваючи на домашньому навчанні (на період проведення дослідження). Тоді, як 77% юнаків у місті – у школах, і 23% юнаків – у спеціальних закладах по типу ліцеїв чи училищ.

Перша методика, яка була проаналізована - «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О.Ф. Потьомкіної. На основі отриманих результатів був представлений частотний аналіз, який відображає приналежність кожного респондента до відповідного рівня виявлених показників. Результати представлені в таблиці 3.1.1.

Таблиця 3.1.1

Результати діагностики соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О.Ф. Потьомкіної серед школярів м. Києва

Показник	Рівень	Частота
Орієнтація на процес	Низький	37%
	Середній	43%
	Високий	20%
Орієнтація на результат	Низький	20%
	Середній	53%
	Високий	27%
Орієнтація на альтруїзм	Низький	17%
	Середній	65%
	Високий	18%
Орієнтація на егоїзм	Низький	27%
	Середній	53%
	Високий	20%

Орієнтація на працю	Низький	31%
	Середній	51%
	Високий	18%
Орієнтація на гроші	Низький	22%
	Середній	55%
	Високий	23%
Орієнтація на свободу	Низький	19%
	Середній	54%
	Високий	27%
Орієнтація на владу	Низький	15%
	Середній	53%
	Високий	32%

Дослідження соціально-психологічних установок особистості показують, що орієнтація на процес має середній рівень. Середній рівень виражений у 43% респондентів, а низький – 37%. Тобто, це говорить про те, що юнаки більше орієнтовані на результат, і хочуть розуміти, що саме вони можуть очікувати від своєї роботи.

Середній рівень орієнтації на результат мають 53% респондентів, а 27% учнів мають високі дані. Це говорить про те, що 80% учнів орієнтовані на результати діяльності, тобто, віддають перевагу не просто процесу, яким вони займаються, а звертають увагу на те, що вони можуть мати від нього. Це вказує на соціальну направленість особистості, тому що саме результат може бути оціненими іншими людьми, на що звертає увагу юнак.

Наступна шкала, яка аналізується, - орієнтація на альтруїзм. Наші результати показали, що домінує середній рівень – 65% учнів, а високий рівень представлений у 18% юнаків, тобто, ми можемо говорити про те, що більшість учнів проявляють добре ставлення до інших людей, направлені на бажання допомагати іншим людям.

Орієнтація на егоїзм показала не такі високі значення. 53% юнаків мають середній рівень, а 27% респондентів – низький. Це говорить про соціальну направленість особистості, тобто, на бажання допомагати іншим людям, та на готовність надавати допомогу іншим людям.

Наступна шкала – орієнтація на працю. Результати показали не дуже високі значення, і було виявлено, що 51% респондентів мають середній рівень, але 31% юнаків проявляють низький рівень. Орієнтація на гроші показала

середні результати, тому що ми не отримали значного проявлення високих чи низьких значень, але більше 50% учнів мають середній рівень.

Найбільші значення мають орієнтація на свободу та владу. Це вказує на бажання особистостей до проявлення незалежної думки та бажанні бути значимим у соціумі за рахунок високого соціального стану.

Учні показали, що орієнтація на владу виявляється більше, ніж у 53% юнаків на середньому рівні, а 32% респондентів мають високий рівень. Можна говорити про значимий внесок високої соціальної думки та становища особистості на особливості формування її характеру.

Для того, щоб показати результати більш наглядно, ми представимо їх у вигляді графіку (рис.3.1.1).

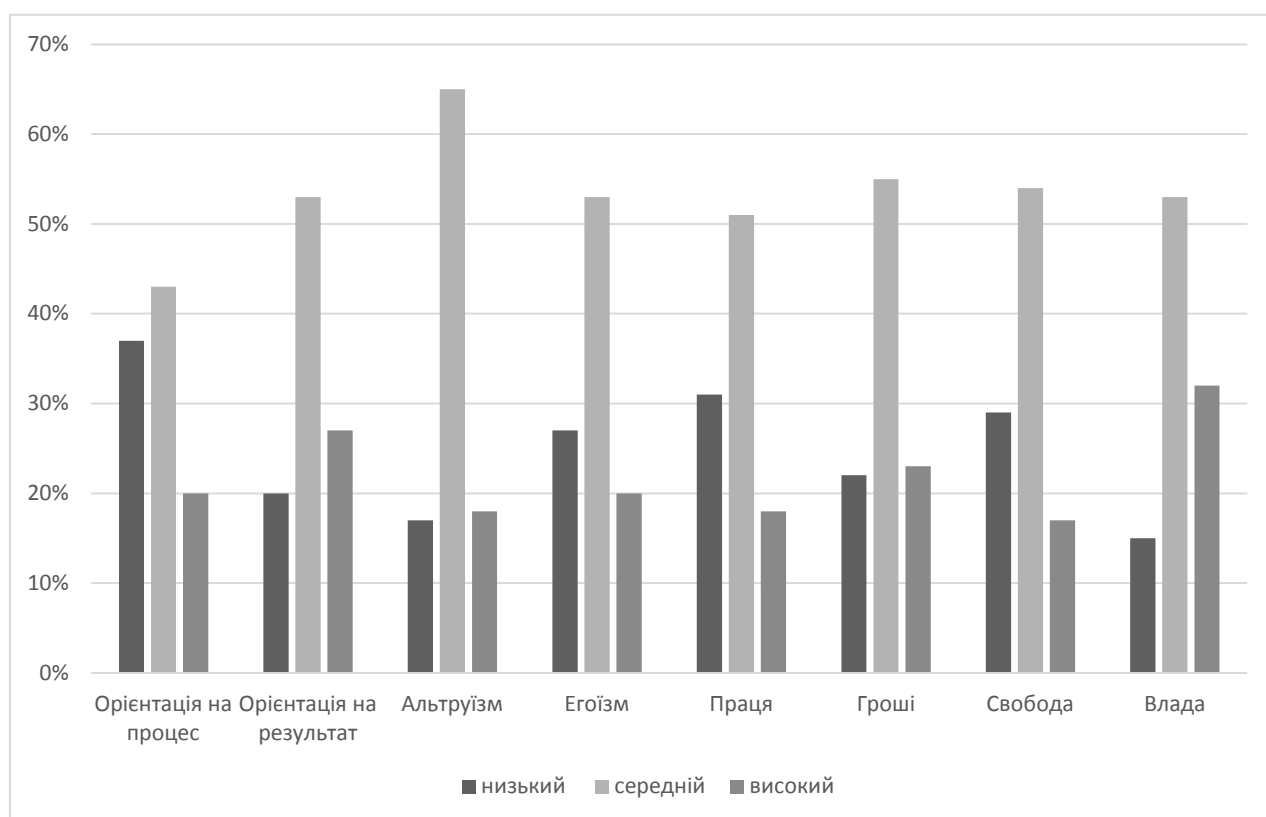

Рис.3.1.1. Значення соціально-психологічних установок серед школярів м. Києва

Наступна вибірка, результати якої були представлені – школярі з сіл Сумської області. Дані представлені в таблиці 3.1.2.

Таблиця 3.1.2

Результати діагностики соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О.Ф. Потьомкіної серед школярів сіл Сумської області

Показник	Рівень	Частота
Орієнтація на процес	Низький	22%
	Середній	47%
	Високий	31%
Орієнтація на результат	Низький	19%
	Середній	61%
	Високий	20%
Орієнтація на альтруїзм	Низький	25%
	Середній	51%
	Високий	24%
Орієнтація на егоїзм	Низький	43%
	Середній	37%
	Високий	20%
Орієнтація на працю	Низький	10%
	Середній	57%
	Високий	23%
Орієнтація на гроші	Низький	13%
	Середній	52%
	Високий	35%
Орієнтація на свободу	Низький	19%
	Середній	47%
	Високий	34%
Орієнтація на владу	Низький	22%
	Середній	55%
	Високий	23%

Для того, щоб показати результати більш наглядно, ми представили їх у вигляді графіку (рис.3.1.2).

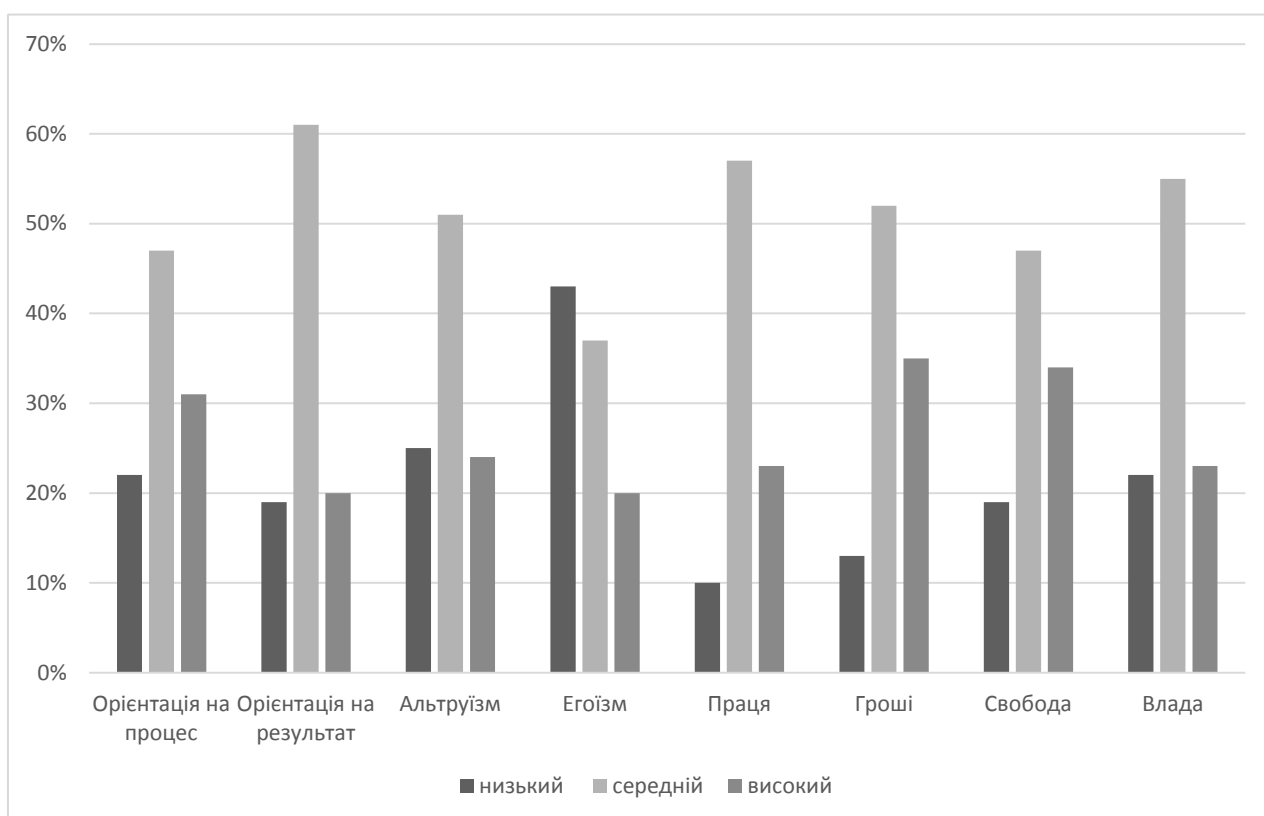

Рис.3.1.2. Значення соціально-психологічних установок серед школярів сіл

Було виявлено, що 47% юнаків мають середній рівень орієнтації на процес, тоді, як 31% респондентів проявляють орієнтацію на процес на високому рівні. Юнаки більше направлені на результат діяльності, тому наступна шкала має виражений середній рівень (61% респондентів). Отже, можна говорити про те, що результати у двох групах співпадають між собою, тому що учні направлені саме на результат діяльності.

За такими шкалами, як орієнтація на альтруїзм та егоїзм, можна говорити про направленість юнаків на прояв альтруїстичних тенденцій, тому що саме за цією шкалою були отримані найбільші результати. Нами було досліджено особливості прояву учнями орієнтації на гроші та на працю. Як показали дані, 57% учнів мають середній результат за орієнтацією на працю, та 52% - за орієнтацією на гроші, але 35% мають високий результат проти 23%, які направлені на працю. Можна говорити про те, що юнаки більше орієнтуються на матеріальну складову свого результату, і для них не має такого великого значення процес того, що вони роблять.

Орієнтації на свободу та на владу виражені на середньому та високому рівні, на що вказують результати дослідження. Отже, на основі отриманих даних ми можемо говорити про співпадіння деяких тенденцій у респондентів, які проживають у селах та містах. Можна стверджувати, що юнаки в обох вибірках орієнтовані на проявлення соціально значимої думки, для них великого значення має сила влади інших людей.

При дослідженні ціннісних установок ми виявили, що юнаки з сіл більшого значення віддають таким благам, як гроші, більше звертають увагу на професійні можливості. Це може бути пов'язано з тим, що вони живуть у невеличких селах, і для них саме ці ресурси відкривають можливість для переїзду в місто, і вони цінують їх. Для юнаків з міст велике значення мають такі цінності, як свобода та влада. Нами було виявлено, що більше третина юнаків, які проживають у місті хочуть проявляти свої лідерські якості, для них

важливим є отримання високого результату.

Ми використали параметричний критерій Т-Стюдента для визначення статистичної різниці. Ми його використовуємо, тому що наші вибірки мають нормальний розподіл. Нами було проаналізовано значення за цією методикою, яке виявилось менше за 0,05, що говорить про існування відмінностей між групами.

Таблиця 3.1.3

Аналіз критерія Стюдента для двох вибірок

Характеристика	Критерій Стюдента
Орієнтація на егоїзм	0.01
Орієнтація на свободу	0.002
Орієнтація на владу	0.0017
Орієнтація на працю	0.0015
Орієнтація на гроші	0.0024

Якщо детально вивчити самі критерії, можна говорити про те, що респонденти в двох групах відрізняються за ціннісними орієнтаціями, тому що майже всі вони представлені в таблиці. На основі виявлених результатів можна говорити про те, що юнаки у двох групах не мають ніяких відмінностей за індивідуальними та соціальними цінностями.

Наступна методика, яка аналізується - Опитувальник «Інститути і механізми соціалізації» А. І. Лучінкіної. Нами були проаналізовані результати у двох вибірках. Перша група, яка була проаналізована – юнаки з м. Києва (табл. 3.1.4).

Таблиця 3.1.4

**Результати за опитувальником «Інститути і механізми соціалізації»
А. І. Лучінкіної серед школярів м. Києва**

Шкали	Сім'я	Школа	Неформальні об'єднання	ЗМІ	Інтернет-середовище
Середнє значення	5.8	6.9	6.8	5.5	7.2
Мода	6	7	6	5	7
Медіана	5.5	6.7	6.5	5.4	7
Мінімум	1	2	1	2	2
Максимум	9	10	10	9	10
Ст. відхилення	0.4	0.6	0.5	0.4	0.7

Результати дослідження у вигляді графіку (рис.3.1.3).

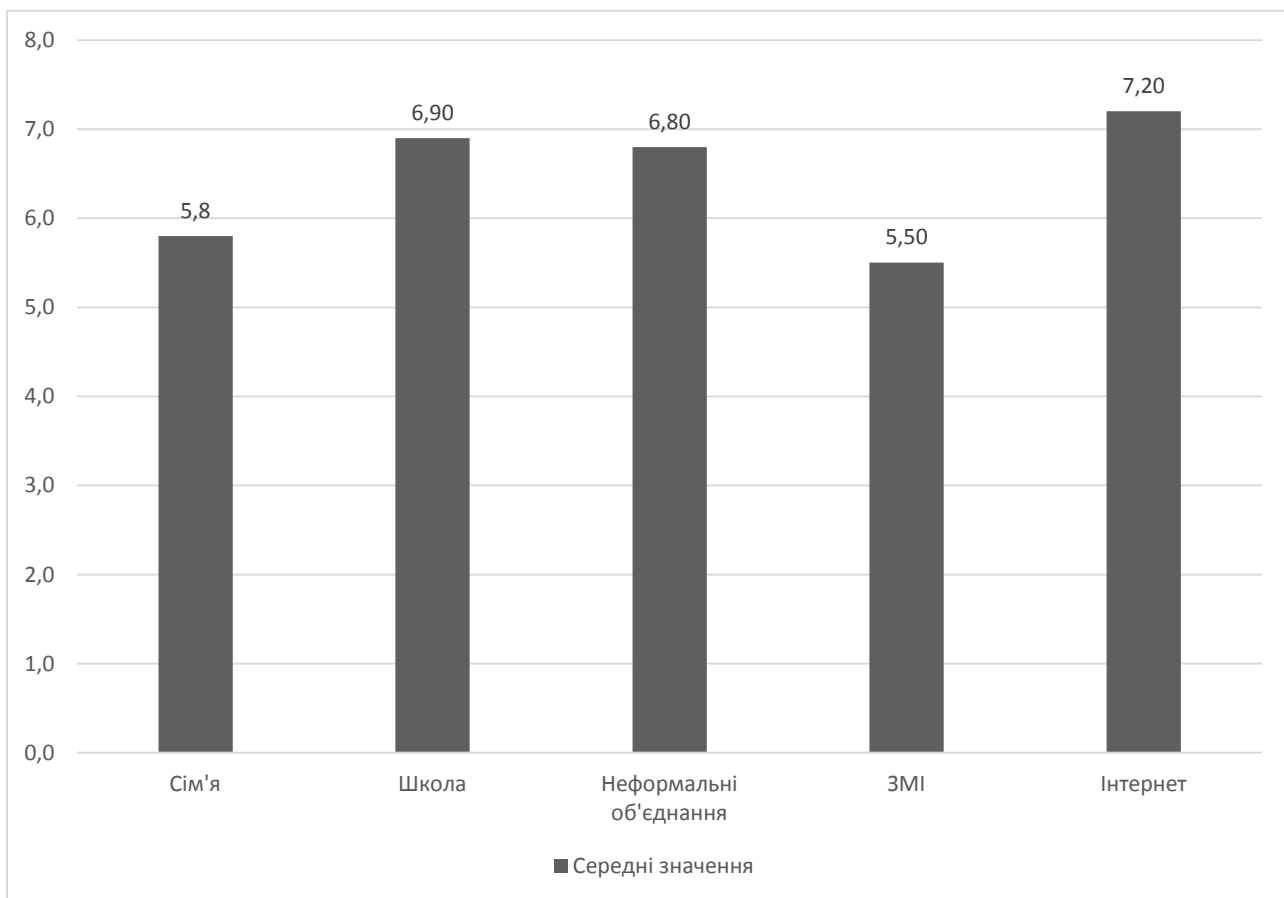

Рис.3.1.3. Значення соціальних інститутів серед школярів м. Києва

На графіку видно, що найбільший вплив мають такі інститути, як Інтернет та школа. Інтернет отримав найбільшу кількість балів – 7,2 бали, а школа – 6,9 балів. Наступне місце займають неформальні об'єднання, які показали результат вище середнього (6,8 балів). Це говорить про те, що саме соціальні мережі відіграють значний вплив у житті школярів, дані показують, що вони можуть підпадати під соціальну думку, яка є в Інтернеті, дуже сильно звертають увагу на те, що можуть казати інші користувачі.

5,5 балів отримали ЗМІ, як соціальний інститут, а школа – 5,8 балів. Тобто, можна говорити про середній вплив даних інститутів на становлення особистості, на проявлення її характеру. Зважаючи на результати дослідження, можна говорити про те, що для юнаків важлива думка інших людей. На це вказують саме переважаючі інститути – Інтернет, школа та неформальні об'єднання. Саме у такому середовищі юнак може бути оціненим своїми однолітками, може проявити себе, як член певної групи. Такі закономірності

можуть нести негативний характер, тому що критика зі сторони інших юнаків може негативно сказатися на рівні самооцінки юнаків.

Важливо сказати, що сім'я отримала не такі високі результати, як інші соціальні інститути, що говорить про незначний вплив зі сторони батьків на формування особистості своєї дитини. На це потрібно звернути увагу, тому що це може говорити про те, що думка батьків не є значимою для юнака, не є авторитетною.

Отже, на основі отриманих результатів можна говорити про значний внесок Інтернету, школи та неформальних об'єднань на формування особистісних рис юнака. На це потрібно звертати увагу при наданні рекомендацій.

Наступна група, яку було проаналізовано – школярі з сіл Сумської області (3.1.5).

Таблиця 3.1.5

Результати за опитувальником «Інститути і механізми соціалізації»

А. І. Лучинкіної серед школярів сіл Сумської області

Шкали	Сім'я	Школа	Неформальні об'єднання	ЗМІ	Інтернет-середовище
Середнє значення	7.4	7.2	6	5.5	6.1
Мода	7	7	6	5	6
Медіана	7.2	7	6	5	6
Мінімум	1	2	1	2	2
Максимум	9	10	10	8	8
Ст. відхилення	0.4	0.5	0.3	0.4	0.3

Результати дослідження у вигляді графіку (рис.3.1.4).

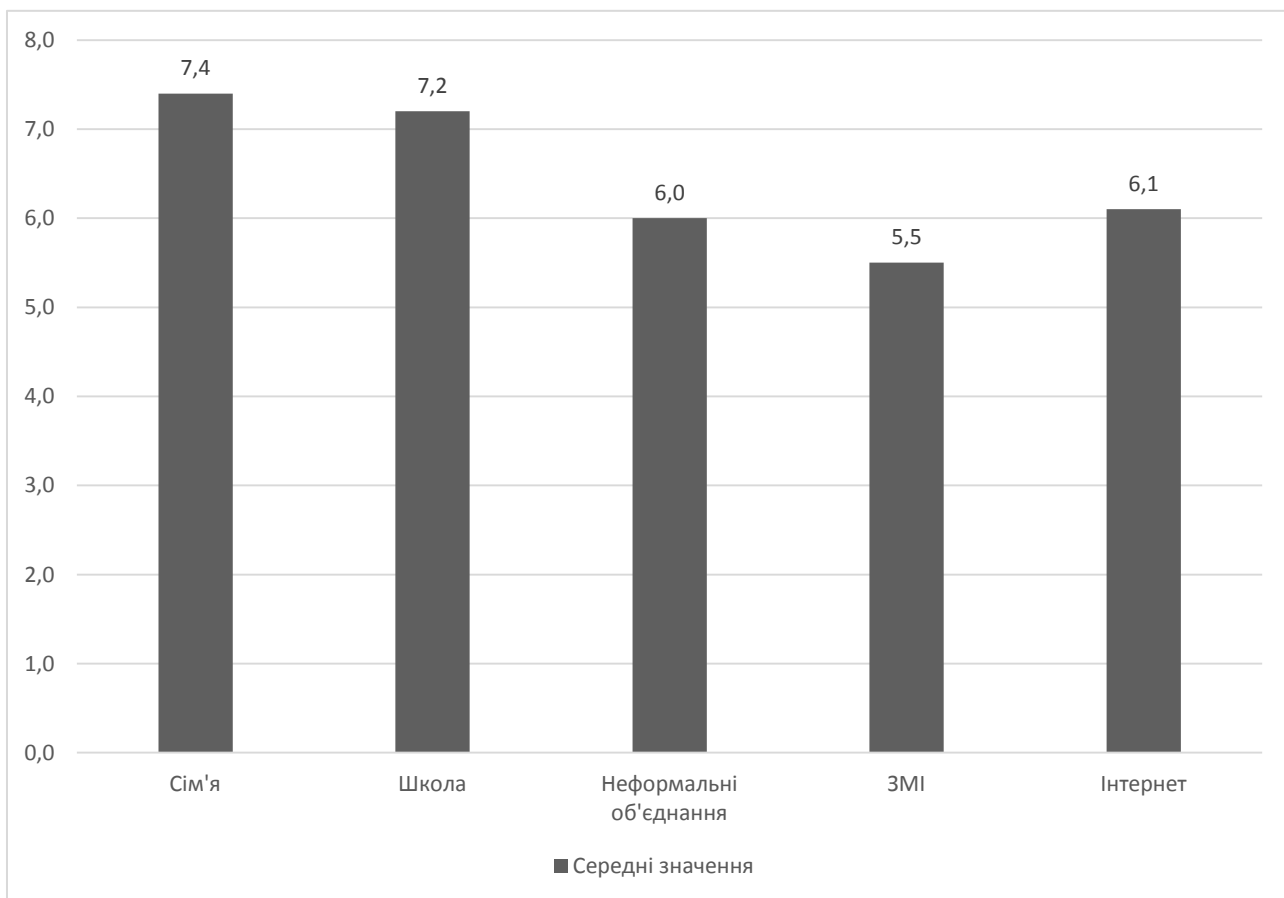

Рис.3.1.3. Значення соціальних інститутів серед школярів сіл

На основі отриманих даних можна говорити про те, що сім'я та школа – два найважливіших соціальних інститутів, які відіграють значну роль у житті юнака. Саме у сім'ї та школі учні, які проживають у селах, формуються, як особистість, можуть проявляти власні думки. Це говорить про те, що у сім'ї та серед однолітків у школі, учні проводять більшість часу, тому й вони мають таке високе значення.

Найменші результати були отримані за такими інститутами, як ЗМІ та неформальні об'єднання. ЗМІ отримало тільки 5,5 балів, а неформальні об'єднання – 6 балів. Такі низькі результати пояснюються тим, що юнаки не проводять так багато часу за вивченням того, що пишуть в ЗМІ. До того ж важливо сказати, що соціальні реалії такі, що Інтернет став відігравати значно більшу роль, ніж ЗМІ.

Неформальні об'єднання займають таке невисоке положення через важливість загальної думки у селі, тобто, те, що саме можуть подумати інші

люди, тому батьки намагаються вберегти свою дитину від можливого негативного впливу зі сторони осіб, які викликають підозру. Неформальних об'єднань не так багато у селах, як показує практика, тому їх вплив не можна назвати значним.

Середню силу впливу має такий інститут, як Інтернет-середовище. Даний інститут отримав 6,1 балів, що майже відповідає рівню неформальних об'єднань. Це говорить про те, що юнаки не так сильно звертають увагу на те, що пишеться в Інтернеті, вони не проводять так багато часу у соціальних мережах, тому ми не розглядаємо даний інститут, як значимий.

Наші результати показали, що юнаки, які проживають у селах, віддають перевагу таким інститутам, як сім'я та школа. Саме у цьому середовищі формується їх особистість, батьки мають значимий вплив на проявлення характеру та особистісних якостей особи. Потрібно відмітити, що наразі школа має великий вплив, тому що діти готуються до останніх екзаменів, багато спілкуються зі своїми однолітками. Школа, як значимий інститут, є закономірним, тому що саме у школі юнаки мають можливість проявляти свої здібності, спілкуватися з однолітками.

Важливо відмітити, що, незважаючи на велику популярність Інтернету та соціальних мереж, у селах такий інститут не відіграє таку велику роль, тому не можна говорити про негативний вплив думок користувачів Інтернету.

Також ми порівняли результати дослідження між двома вибірками. Ми дослідили, як саме дані, які були отримані у двох групах, відрізняються між собою, як саме інститути впливають на юнаків, які проживають у селах та містах.

Результати порівняння зображені на рис.3.1.4.

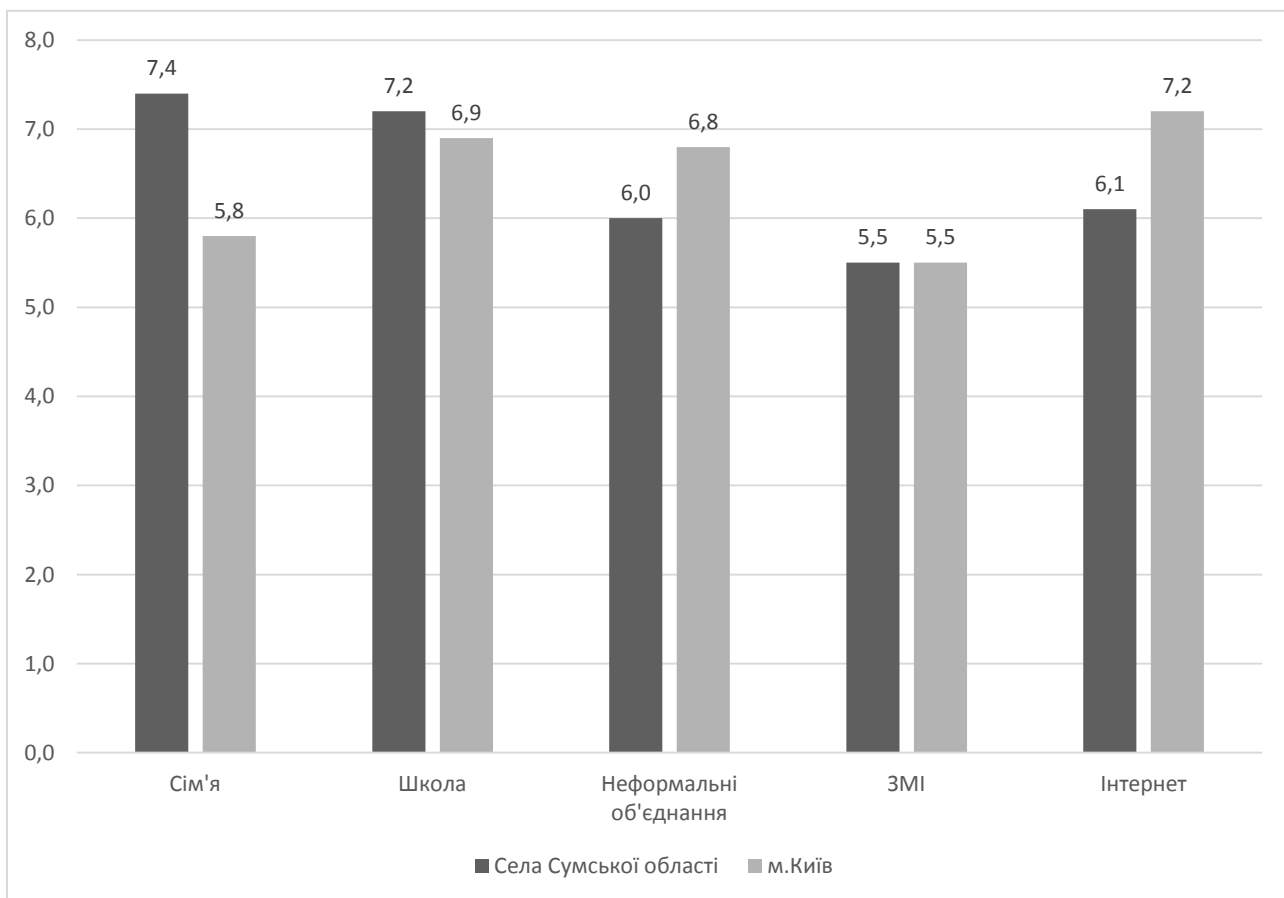

Рис.3.1.4. Порівняльна характеристика соціальних інститутів серед школярів з сіл та м.Києва

Нами була визначена статистична різниця між отриманими показниками.

Таблиця 3.1.6

Аналіз критерія Стьюдента для двох вибірок

Характеристика	Критерій Стьюдента
Сім'я	0.0011
Неформальні об'єднання	0.0012
Інтернет середовище	0.0027

Також ми досліджувати соціальні інститути, і було виявлено, що респонденти мало відрізняються за такими інститутами, як школа та ЗМІ. На основі аналізу можна говорити про те, що респонденти відрізняються за значенням таких інститутів, як неформальні об'єднання, сім'я та інтернет середовище. Якщо порівнювати респондентів двох груп, можна говорити про

те, що для юнаків, які все життя навчаються у селах більш важливе поняття сім'ї. Можна зробити припущення, що це пов'язано з тим, що у селах живуть великими сім'ями, всі рідні люди перебувають дуже поруч один до одного.

Також було виявлено, що для юнаків, які проживають у місті, велике значення мають неформальні об'єднання, чого не скажеш про респондентів з невеликих сіл. Такі результати пояснюються тим, що у селах велике значення має суспільна думка, тому юнаки не можуть так яскраво проявляти свою зовнішність, тому що вони дуже швидко отримають осуд зі сторони інших мешканців.

Можна помітити, що у селах не так багато подібних напрямків, і не так часто формуються різні неформальні об'єднання. Також важливо відмітити, що це може бути пов'язано з тим, що сім'я має великий вплив на особистість.

Наступний інститут, який варто проаналізувати – Інтернет-середовище. Нами було виявлено, що юнаки значно відрізняються силою впливу даного інституту, і респонденти з міста більше піддаються йому. Такі результати говорять про те, що юнаки з сіл менше звертають увагу на те, що відбувається у віртуальному просторі, і для них не має такого великого значення, як саме інші ведуть соціальні мережі, вони не піддаються значному впливу зі сторони постійних новин у них. Такі дані можуть бути отримані за рахунок того, що багато учнів мають обмежений доступ до Інтернету, який регламентується дозволом зі сторони батьків.

Нами були охарактеризовані не тільки соціальні інститути окремо для кожної групи, але й важливо було відслідкувати, як саме виявлені інститути відрізняються у школярів, які проживають у різних середовищах. Перше, що ми проаналізували – такий соціальний інститут, як сім'я. Саме цей інститут вважається першим у житті будь-якої особистості, тому що сім'я закладає основні цінності та соціальні норми, які трансформуються по мірі дорослішання особистості.

З огляду на отримані результати можна говорити про те, що для юнаків, які проживають у селах, сім'я має більш великий вплив. Це може бути

пов'язано з тим, що у селах існує така думка, що сім'я назавжди залишається з дитиною, що сім'я має перше місце у житті кожного. Як показують спостереження, у селах сім'ї відводиться більше місце, ніж у містах.

Наступний соціальний інститут, який ми досліджували – школа. Нами було виявлено, що юнаки, які проживають у селах та місті, отримали приблизно однакові результати (7,2 та 6,9 балів). Це говорить про те, що для обох вибірок даний інститут має значний вплив. Це пояснюється тим, що саме у школі юнаки проводять більше свого часу, вони мають здавати останні екзамени, тому школа для них відіграє велике значення. Саме у школі вони заводять перших друзів, проявляють власні здібності, намагаються завоювати соціальне становище, тому школа має однаково високу вагу для двох вибірок дітей.

Наступний інститут, який було проаналізовано, - неформальні об'єднання. Тобто, ми дивилися, наскільки друзі чи певні групи людей, з якими школярі проводять більшість часу, мають вплив на них, як саме вони взаємодіють з ними, чи є для них це значимим соціальним інститутом. Наше дослідження показало, що дві групи відрізняються між собою за кількістю балів. У місті неформальні об'єднання відіграють більше значення – 6,8 балів, тоді, як у селах тільки середні показники – 6 балів. Це говорить про те, що учні у місті проводять більше часу у таких об'єднаннях, та піддаються більшому впливу. У селах така низька популярність може пояснюватися тим, що для них важлива соціальна думка, тому батьки намагаються відгородити своїх дітей від подібного впливу.

Був проаналізований такий інститут, як ЗМІ. Результати показали однакові бали (5,5 балів). Це говорить про те, що різні канали мають середню силу впливу на учнів. Такі невисокі дані можуть говорити про те, що ЗМІ не користуються такою популярністю серед учнів, тому що більшість часу вони проводять у соціальних мережах.

Останній інститут, який нами аналізувався – Інтернет середовище. Ми отримали відмінні дані у двох групах. Як показало дослідження, у містах

Інтернет має більший вплив, ніж для юнаків, які перебувають у селах. Це пов'язано з тим, що не всі вони мають необмежений доступ до Інтернету, тому не проводять стільки часу у соціальних мережах. Високі значення для юнаків можуть говорити, що вони розглядають Інтернет, як середовище, де вони здатні до проявлення себе, своїх можливостей. Саме Інтернет допомагає заявити про свої таланти.

Також важливо розуміти, що ми досліджуємо групу юнаків, у яких є страх до публічного висловлення власної думки, і саме Інтернет стає тим середовищем, де учні можуть проявити себе, не боятися сказати те, що вони думають. Отже, на основі виявлених результатів, можна говорити про значні відмінності в інститутах соціалізації серед юнаків, які навчаються та проживають у місті та селі.

Після того, як були проаналізовані інститути соціалізації, ми перейшли до аналізу цінностей за методикою Ш. Шварца (табл. 3.1.7-3.1.8).

Таблиця 3.1.7.

Особливості індивідуальних цінностей у школярів м. Києва

Назва цінності	Ранг
Безпека	5
Традиції	4
Досягнення	8
Самостійність	9
Стимуляція	3
Доброта	6
Універсалізм	1
Гедонізм	10
Конформність	2
Влада	7

Для вивчення ціннісної сфери учнів ми дослідили, як саме проявляються їх соціальні та індивідуальні цінності. Ми розпочали з вивчення індивідуальних цінностей. На першому місці виявилась така цінність, як гедонізм (10 ранг). Це говорить про те, що для юнаків важливе отримання задоволення, тобто, вони хочуть не тільки бути соціально корисними, але й отримувати позитивні емоції від того, що саме вони роблять.

9 ранг має така цінність, як самостійність. Можна говорити про те, що для юнаків велике значення має проявлення незалежної думки, готовність приймати самостійні рішення, та бути впевненими у собі. Саме це вони хочуть бачити в собі. Така закономірність не є дивною, тому що ми досліджували саме юнацький вік, для якого велике значення має соціальне становище особистості, з якою вони контактують, та власне положення в групі. Для юнаків велике значення має можливість проявлення власної думки, і цінність цієї думки для інших людей.

Наступна цінність, яка відіграє велику роль – досягнення. Це говорить про те, що для юнаків велике значення має те, який саме результат вони показують, чого досягли у своєму житті. Досягнення показують їх готовність до соціального життя, та корелюють з іншою цінністю – самостійність.

7 ранг має така цінність, як влада. Це говорить про те, що юнаки хочуть не просто проявляти самостійність, але й мати значиме становище у суспільстві, бути важливим для інших людей. Саме влада показує необхідність для юнака визнання його становища та його думки.

6 ранг має така цінність, як доброта. Це говорить про готовність юнаків демонструвати позитивне ставлення до інших людей, проявляти лояльне відношення. Важливість такої цінності може вказувати на те, що юнаки ще не готові до проявлення критики в їхню сторону, тому проявляють саме позитивне відношення до інших людей.

5 ранг має така цінність, як безпека. Для юнака дуже важливо відчувати захищеність, знати, що є місце, де він може себе безпечно почувати. Також можна відмітити цінності, які отримали найнижчий ранг – конформність та універсалізм. Це говорить про небажання особистостей підпадати під думку інших людей, проявляти конформність, тобто, погоджувати з тим, що кажуть інші люди.

Також нами були проаналізовані соціальні цінності школярів. Соціальні цінності вказують на те, що саме важливо для юнака бачити в інших людях, які саме цінності мають найбільше значення.

Особливості соціальних цінностей у школярів м. Києва

Назва цінності	Ранг
Безпека	4
Традиції	5
Досягнення	9
Самостійність	10
Стимуляція	3
Доброта	7
Універсалізм	1
Гедонізм	6
Конформність	2
Влада	8

У ході дослідження ми виявили особливості соціальних цінностей учнів, які проживають у місті. Ми визначили, що найбільше цінується високий рівень самостійності. Саме ця цінність отримала найвищий ранг – 10. Наступна за значимістю – досягнення. Нами було виявлено, що учням важливо, наскільки людина проявляє власний рівень незалежності, чи вона готова до проявлення власної думки, наскільки готова її відстоювати.

Наші результати вказують на те, що учні, які закінчують школу, оцінюють не тільки власні досягнення, але й намагаються відслідковувати, що саме досягли інші люди. Ми зробили припущення, що учні порівнюють себе з іншими дітьми, намагаються оцінити, наскільки їх результати краще чи гірше від того, що отримали інші учні.

Не менш важливою цінністю для учнів виступає влада. Вони вважають, що саме сила впливу іншої людини характеризує її положення в соціумі. Тобто, на основі перших 3 цінностей, які відіграють велику роль для учнів в оцінці можливостей людей, можна зробити припущення, що учням важливий соціальний статус, тобто, те, яке місце вона займає серед інших.

Важливо відмітити, що 7 ранг має така цінність, як доброта. Це говорить про те, що учні цінують в інших людях добре проявлення, лояльне ставлення до себе. Можливо, це пов'язано з тим, що юнаки дуже важко сприймають критику,

тому для них важлива така якість, як прийняття людиною інших. Таким чином, вони намагаються вберегти себе від негативної думки.

Не менш важливе значення для юнаків має гедонізм. Дана цінність отримала 6 ранг. Це говорить про бажання отримувати задоволення, робити певні речі не просто з користю, але й для отримання позитивних емоцій.

5 ранг отримала така цінність, як традиції, тобто, для юнаків, які проживають у місті не так сильно важливо, наскільки люди дотримуються соціальних норм чи встановлених традицій у соціумі, але не можна сказати, що для них це взагалі не має ніякого значення.

Найменше значення мають такі цінності, як універсалізм та конформність. Це говорить про неготовність юнаків до проявлення людьми тільки загальної думки, небажання бачити в інших людях підстроювання під думку третіх осіб.

Отже, на основі отриманих даних можна говорити про переважання таких соціальних цінностей, які характеризують соціальне становище особистості, говорить про її міру впливу на інших людей. Наступним нашим кроком було визначення особливостей установок серед учнів, які проживають у селах Сумської області.

Для отримання повної картини ми представили дані, які були виявлені серед школярів сіл Сумської області (табл. 3.1.9). Нами були проаналізовані не тільки соціальні, але й індивідуальні цінності дітей.

Таблиця 3.1.9.

Особливості індивідуальних цінностей у школярів сіл Сумської області

Назва цінності	Ранг
Безпека	7
Традиції	4
Досягнення	10
Самостійність	9
Стимуляція	3
Доброта	5
Універсалізм	2
Гедонізм	8
Конформність	1

Перед тим, як було проаналізовано соціальні цінності ми звернули увагу на проявлення індивідуальних цінностей у юнаків. Ми припустили, що саме вони задають очікування юнаків від соціуму, в якому вони перебувають. Наше дослідження має на меті аналіз відмінностей, які проявляються у двох групах, які відрізняються рівнем соціалізації.

У юнаків, які проживають у селах, було виявлено, що найбільшого значення має така цінність, як досягнення, тобто, вони хочуть досягати високих цілей, проявляти власні амбіції, бути першими. Для юнаків великого значення має реалізації професійного потенціалу, тобто, те, ким саме вони можуть стати, як саме будуть досягатися їх професійні цілі.

Наше дослідження показало, що наступною цінністю, яка переважає у дітей, є самостійність. Саме прагнення до незалежності юнаки вважають важливим у житті. Це можна пояснити тим, що вони проживають у невеликих селах, де вони залежні від своїх батьків, де не можуть повністю відповідати за власне життя. Наступна цінність, на яку ми звернули увагу, - гедонізм, тобто, бажання до отримання задоволення від життя. Юнаки прагнуть не просто виконувати певний соціальний обов'язок, а отримувати позитивні емоції від усього, чим вони займаються.

7 ранг має така цінність, як безпека. Для юнаків з сіл важливо, щоб вони відчували себе захищеними, знали, що саме їх очікує завтра. Для респондентів критично оцінювати власні плани, розуміти шляхи їх реалізації, та бути впевненим у тому, що вони зможуть отримувати певну соціальну захищеність.

Якщо порівнювати усі індивідуальні цінності юнаків, можна помітити, що великого значення для респондентів має реалізація власного потенціалу, тобто, те, як вони можуть проявити свої здібності. Юнаки ставлять на перше місце досягнення власні, що можна пояснити особливостями вікового періоду, тому що саме у цьому віці діти намагаються заявити про себе, хочуть відчувати свою цінність та бачити власний внесок у справу.

Нами були проаналізовані не тільки індивідуальні цінності, але й соціальні, тобто, було цікаво досліджувати, що саме цінується юнаками в інших людях, на що ними звертається увага. Результати були порівняні з даними, які були отримані від респондентів, які мешкають у містах.

Тепер ми перейшли до аналізу соціальних цінностей (табл. 3.1.10).

Таблиця 3.1.10.

Особливості соціальних цінностей у школярів з сіл Сумської області

Назва цінності	Ранг
Безпека	5
Традиції	7
Досягнення	9
Самостійність	8
Стимуляція	3
Доброта	6
Універсалізм	1
Гедонізм	4
Конформність	2
Влада	10

При аналізі результатів ми помітили, що для юнаків, які проживають у селах, великого значення має така цінність, як влада. Вони цінують людей, які проявляють прагнення до реалізації власних амбіцій, які хочуть проявити свої лідерські здібності, показати, що саме вони можуть отримати. Це можна пояснити тим, що для юнаків, які перебувають у таких невеличких селах, великого значення набуває авторитет, тому вони прагнуть бачити людей, які готові керувати іншими, хочуть бути найкращими та лідерами серед інших. Важливо відмітити, що у нашому дослідженні приймають участь юнаки, які цінують в людях саме високі результати.

Наступна соціальна цінність, яка має велике значення – досягнення. Вона йде відразу перед владою, тобто, юнаки з сіл звертають увагу на те, як саме інші люди реалізують власний потенціал, як вони проявляють власні здібності. Юнаки намагаються спілкуватися з тими людьми, які чогось досягли у житті. Це говорить про те, що вони намагаються брати приклад з таких людей.

Важливе значення має така цінність, як самостійність (8 ранг). Такий результат корелює з попередніми цінностями, які ми виявили, як значимі у вибірці юнаків. Така цінність вказує на те, що юнаки з сіл звертають увагу на людей, які проявляють високий рівень незалежності, готові вести самостійне життя, досягати власних цілей. Для юнаків важливим є бажання зі сторони інших людей не зупинятися на тому, щоб бути залежним від інших, а намагатися побудувати власне життя на основі своїх бажань.

Найменша перевага відводиться таким цінностям, як універсалізм та конформність. Як показало дослідження, саме ці цінності мають найменше значення для юнаків. Тобто, вони не вважають, що у суспільстві потрібно постійно погоджуватися з думкою оточуючих, бути соціально направленим. Юнаки цінують більше ту думку, що кожна людина повинна орієнтуватися на власні бажання, проявляти незалежність, що можна помітити у домінуванні інших цінностей. Такі дані пояснюються тим, що у нашому дослідженні велику роль відіграє сприйняття юнаками себе та певного ідеалу суспільства, в якому вони живуть.

Наше дослідження мало на меті не тільки аналіз результатів окремо кожної вибірки, але й порівняння даних, які були виявлені при дослідженні двох груп. Для того, щоб було видно повну картину, нами було виявлено, чим саме соціальні цінності у двох групах відрізняються одне від одного.

Для порівняння результатів дослідження, ми зобразили соціальні цінності школярів у вигляді графіку (рис.3.1.5)

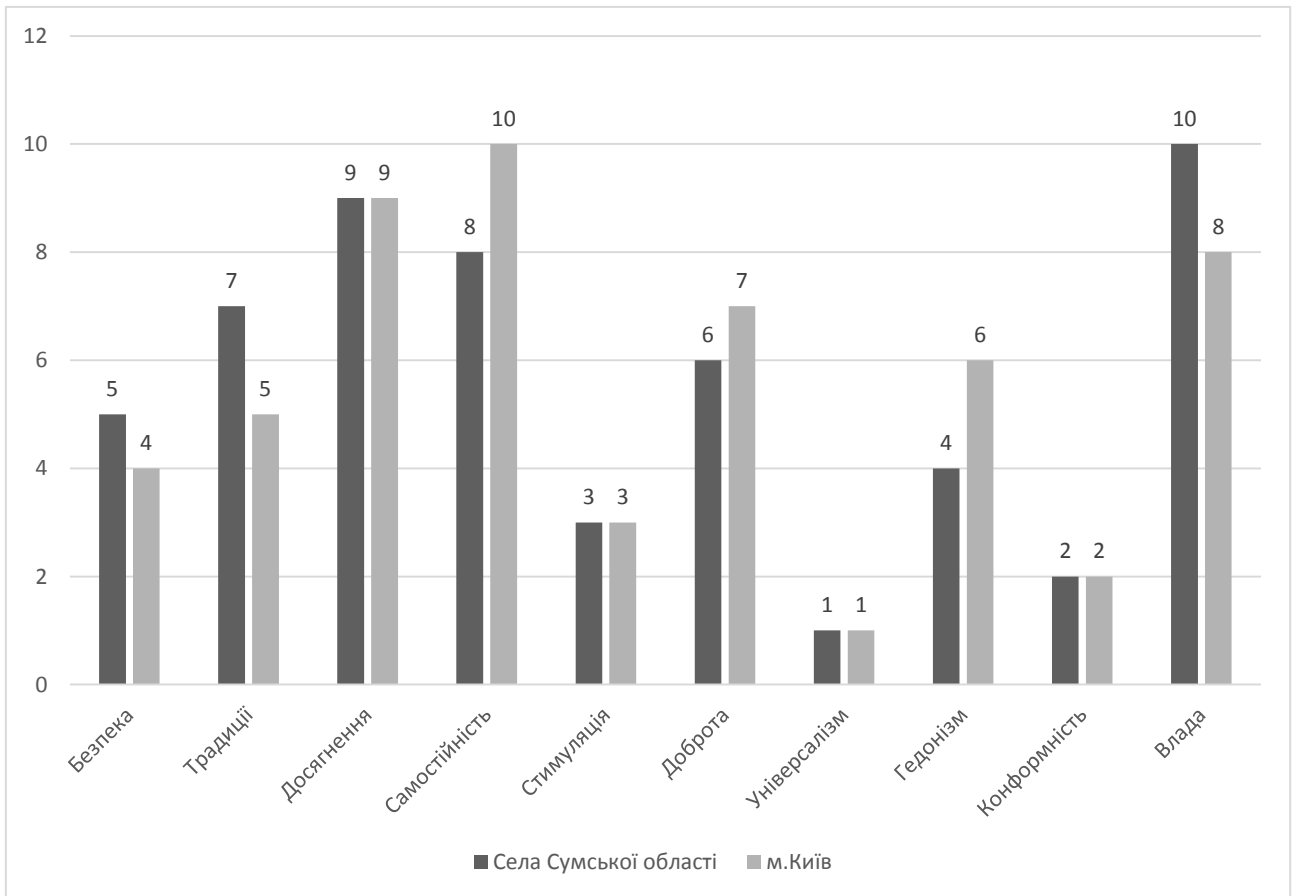

Рис.3.1.5. Порівняльна характеристика соціальних установок школярів м. Києва та сіл Сумської області

Соціальні установки показують очікування юнаків від того соціуму, де вони проживають. Результати показали, чого саме юнаки очікують від інших людей. Цікаво було подивитися, наскільки очікування двох груп відрізняються між собою. Якщо говорити про найбільші показники, які були виявлені у двох групах, то важливо відмітити такі цінності, як самостійність, влада, досягнення. Найменше значення мають такі цінності, як універсальність, конформність та стимуляція.

Дані вказують на те, що юнаки прагнуть бачити у суспільстві, тобто, від інших людей, проявлення власних амбіцій, прагнення до реалізації професійних домагань. Наше дослідження говорить про те, що для юнаків дуже важливо, щоб інші люди проявляли бажання до проявлення самостійності, тобто, вони цінують незалежність. Також потрібно відмітити, що високого значення набуває така соціальна цінність, як влада. Юнаки з міст

показали максимальні результати. Можна констатувати те, що саме для юнаків з міст набуває великого значення те, що вони можуть проявляти свої лідерські якості, і саме це вони хочуть бачити у інших людях. Потрібно відмітити, що юнаки, які проживають у містах, проявляють набагато вищі показники за даною цінністю, тобто, вони набагато більше звертають увагу на те, як саме людина проявляє свої лідерські якості, намагається досягти професійних цілей.

У нашому дослідженні потрібно відмітити значні показники за такою цінністю, як досягнення. Саме високі результати у інших людей відіграють велике значення при оцінці людини. Для обох груп даний показник є переважаючим, і виявляється на значному рівні.

Ми припустили, що такі високі показники соціальних цінностей будуть відобразитися у проявленні індивідуальних цінностей, тобто, будуть мати велике значення не тільки в інших людях, але й для самих респондентів.

Як показало наше дослідження, для юнаків не так сильно важливо, щоб інші люди проявляли конформність, універсалізм, тобто, були соціально направлені. Такі значення можна пояснити тим, що ми досліджуємо юнацький вік, для якого важливо, щоб кожна особистість проявляла власну незалежність, намагалася відстояти власну думку.

Наступна група, яку ми порівняли, - індивідуальні установки школярів (рис.3.1.6). На основі отриманих даних нами було виявлено, наскільки сильно особи з двох вибірок відрізняються у проявленні власних цінностей.

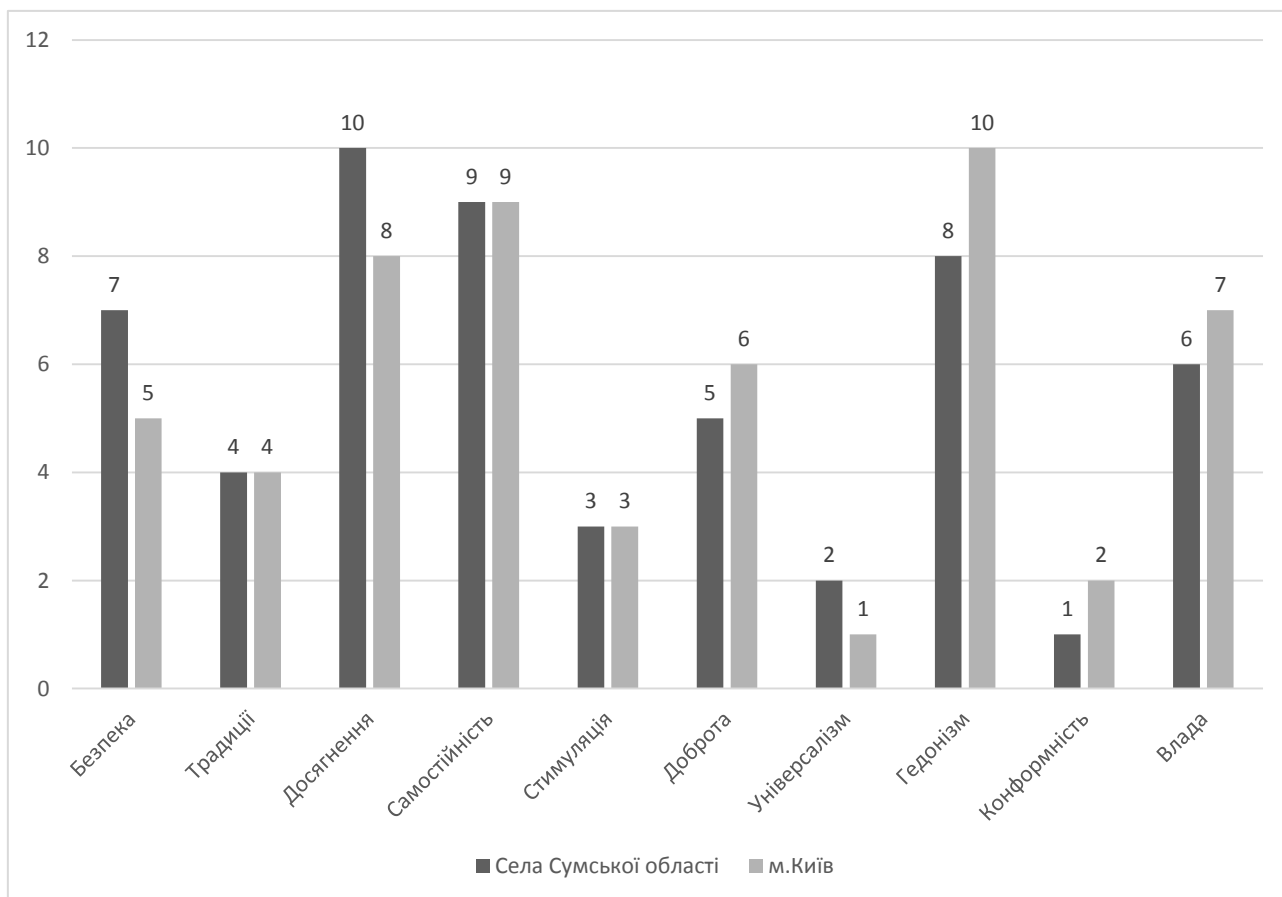

Рис.3.1.6. Порівняльна характеристика індивідуальних установок школярів м. Києва та сіл Сумської області

Для виявлення розбіжностей між індивідуальними цінностями юнаків з сіл та міст нами було проведено порівняння їх результатів. Як показало дослідження, юнаки мають приблизно однакові індивідуальні цінності, ранг кожної з них співпадає. Можна відмітити, що високе значення мають такі цінності, як досягнення, самостійність, гедонізм. Наше дослідження показало, що для осіб з сіл більшого значення набуває така цінність, як безпека, тобто, впевненість в тому, що буде завтра.

Традиція, універсалізм, конформність та стимуляція отримали найменші показники, тобто, для юнаків в двох групах не такого високого значення мають бажання до проявлення суспільної думки, вони не так тяготіють до універсалізму. Варто відмітити, що така цінність, як безпека, знаходиться на дещо вищому рівні у юнаків, які проживають у селах, тому що вони більше прив'язані до свого дому, до своїх батьків, що і пояснює такі високі

результати.

Незначні відмінності можна прослідкувати за такою цінністю, як доброта. Для юнаків, які проживають у місті, більшого значення має добре проявлення зі сторони своїх однолітків та батьків. Такі результати говорять про те, що вони оцінюють в собі таку цінність на високому рівні.

Якщо порівнювати результати в обох групах, то можна помітити незначні відмінності, які проявляються у таких цінностях, як влада, досягнення, гедонізм та безпека. Для юнаків, які перебувають у великих містах, більшого значення набуває можливість до проявлення влади, здатність керувати іншими людьми та проявляти власні амбіції. Для таких осіб важливо бути лідером, показувати власні здібності та мати певну значимість у тому середовищі, де вони професійно розвиваються.

Варто відмітити розбіжності у рівні гедонізму. Результати показали, що юнаки з міст віддають більшу перевагу отриманню задоволення. Це можна пояснити тим, що юнаки з великих міст, мають більше можливостей для задоволення власних потреб, вони знаходять набагато більше джерел для реалізації певних позитивних емоцій.

Отже, на основі даних можна говорити про незначні відмінності у проявленні індивідуальних цінностей у юнаків з сіл та міст. Для того, щоб їх підтвердити, ми ще маємо провести статистичне порівняння отриманих результатів.

Остання методика, яка була нами проаналізована - методика «Якоря кар'єри» на діагностику ціннісних орієнтацій у професії (Е.Шейн, переклад та адаптація В.А.Чікер, В.Е.Вінокурова). Перша група, результати якої ми проаналізували – юнаки з м. Києва (табл. 3.1.11).

Таблиця 3.1.11

Результати за опитувальником «Якоря кар'єри» на діагностику ціннісних орієнтацій у професії серед школярів м. Києва

Шкали	Комп.	Менед.	Автономія	Стабiл. роботи	Стаб. проживан.	Служіння	Виклик	iнтег. стилiв життя
-------	-------	--------	-----------	----------------	-----------------	----------	--------	---------------------

Середнє значення	9.1	8.7	10	8.8	8.7	6.5	7.2	7
Мода	8	9	9	8	9	6	7	7
Медіана	7	5.9	5	6	8	6	7	7
Мінімум	1	2	1	2	2	1	1	2
Максимум	9	10	10	9	10	8	8	9
Ст. відхилення	1.1	0.8	0.7	0.6	0.5	0.4	0.8	0.6

Результати дослідження представлені у вигляді графіку (рис.3.1.5).

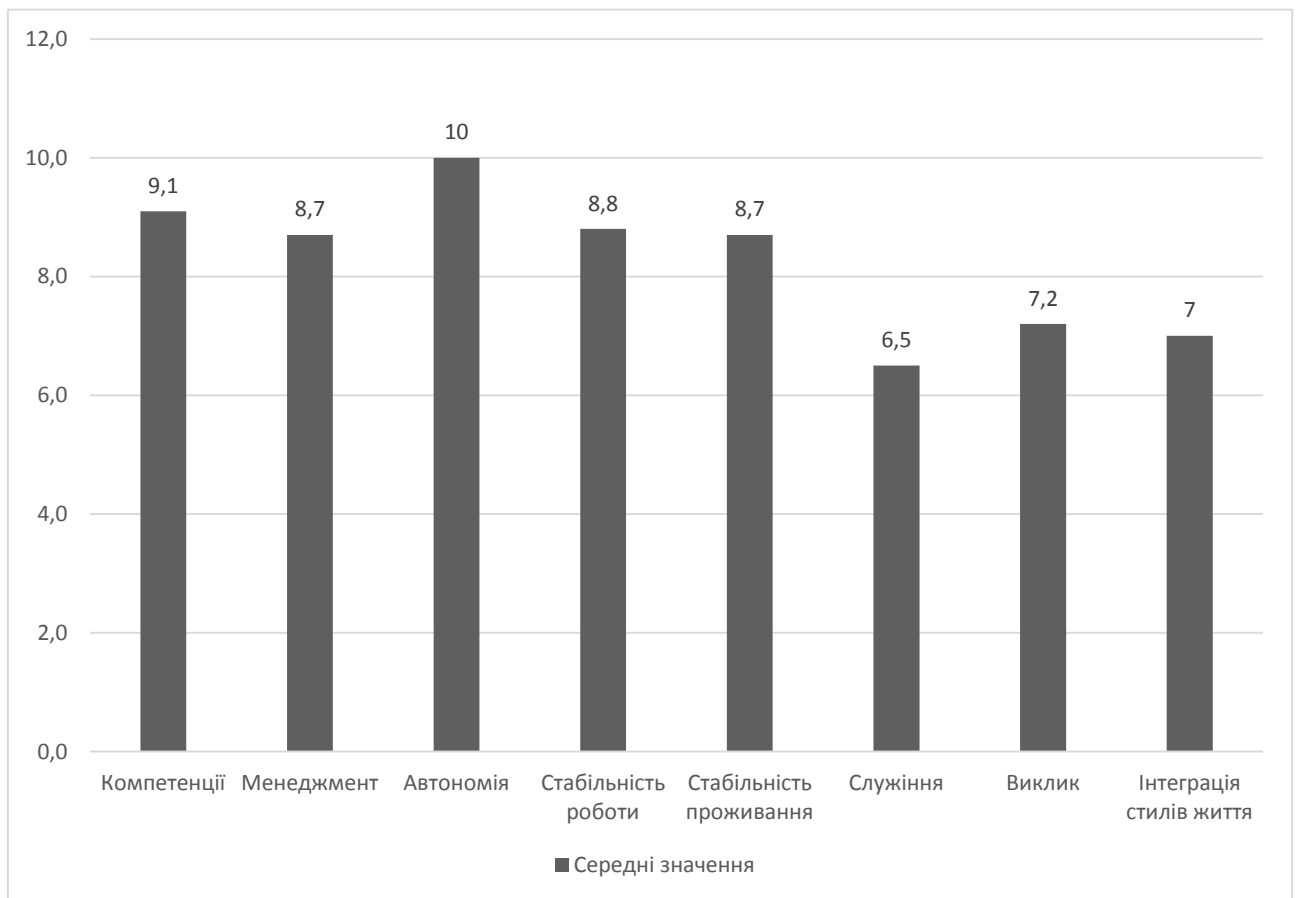

Рис.3.1.5. Особливості кар'єрних якорів школярів м.Києва

При аналізі кар'єрних очікувань у юнаків, які проживають у місті, було виявлено, що найменші показники були отримані за такими показниками, як служіння (6,5 балів), інтеграція стилів життя (7 балів) та виклик (7,2 бали). Найбільше значення має автономія (10 балів), компетенції (9,1 бал) та стабільність роботи (8,8 балів). Не меншого значення має стабільність проживання та менеджмент.

Отже, при аналізі результатів дослідження можна говорити про те, що для юнаків, які проживають у великому місті, не таке велике значення має можливість соціального служіння, здатність показати високі результати

соціуму, проявити себе, та бути корисним у своїй справі. Це можна пояснити тим, що для дітей більшого значення мають егоїстичні цілі, коли вони можуть заявити про себе, досягти значних результатів. Служіння може проявлятися у бажанні виконувати соціально важливі завдання, бути корисним при реалізації суспільно важливої мети. Такі люди можуть проявляти значний рівень консерватизму, тому мають такі високі значення.

Наступний кар'єрний критерій, який ми проаналізували, - інтеграція стилів життя, тобто, можливість поєднувати декілька напрямків, проявляти себе у декількох сферах життя. Якщо у людини високі показники за цим критерієм, це може говорити про те, що для таких людей великого значення набуває гармонія. Як показало дослідження, юнаки з міста мають більш амбітні цілі, тому для них є важливим кар'єрне зростання та проявлення себе у ролі справжнього професіонала.

Також нами було проаналізовано таке професійне очікування, як виклик, тобто, здатність до виконання нестандартних задач. Даний показник виявляється на не дуже високому рівні, і більше тяготеє до середнього. Таке значення говорить про те, що респонденти не так сильно віддають перевагу тій професії, де вони можуть виконати певну нестандартну задачу чи проявити свої можливості на всі 100%.

Найбільшого значення для юнаків, які проживають у місті, набуває автономія, тобто, можливість проявити себе, показати власні здібності. Наше дослідження вказує на те, що для таких юнаків й велике значення має незалежність не тільки від суспільства, але й від сім'ї, тобто, здатність проявляти самостійність при прийнятті рішень. Це можна пояснити тим, що особи, які проживають у місті, більше звертають увагу на ті можливості, які перед ними відкриваються, вони постійно перебувають під впливом інтернет-середовища, де розказується про багате життя, про те, як саме можна досягти високих результатів.

Також нами було виявлено, що для юнаків з міста велике значення має здатність до проявлення власних компетенцій при реалізації професійних

планів. Це говорить про те, що вони хочуть отримувати ті професії, та розвиватися у тому руслі, де вони зможуть проявити себе, як справжні професіонали.

Отже, на основі отриманих результатів, ми можемо говорити про те, що для юнаків велике значення має досягнення незалежності та можливість проявити себе, як професіонал високого рівня. Наші результати показали, що юнаки з міста більше орієнтуються на власні цілі, а не на досягнення суспільно важливих планів.

У нашому дослідженні велике значення має порівняння результатів між двома групами, тому ми проаналізували ті дані, які були отримані у групі юнаків, які проживають у селах для того, щоб виявити загальну картину. Останній крок при аналізі даних результатів була характеристика двох груп з точки зору кожного критерія.

Отже, наступна група, яку було проаналізовано – школярі з сіл Сумської області (3.1.12).

Таблиця 3.1.12

Результати за опитувальником «Якоря кар’єри» на діагностику ціннісних орієнтацій у професії серед школярів з сіл Сумської області

Шкали	Комп.	Менед.	Автономія	Стабіл. роботи	Стаб. проживан.	Служіння	Виклик	Інтег. стилів життя
Середнє значення	7	7.3	8.7	9	8.9	8	7.8	8
Мода	8	8	9	8	9	8	8	8
Медіана	6	7	8	8	8	8	7	8
Мінімум	1	1	1	1	1	2	1	2
Максимум	9	8	9	9	10	9	8	9
Ст. відхилення	0.6	0.5	0.4	1.2	1.1	0.6	0.5	0.4

Результати дослідження представлені у вигляді графіку (рис.3.1.6).

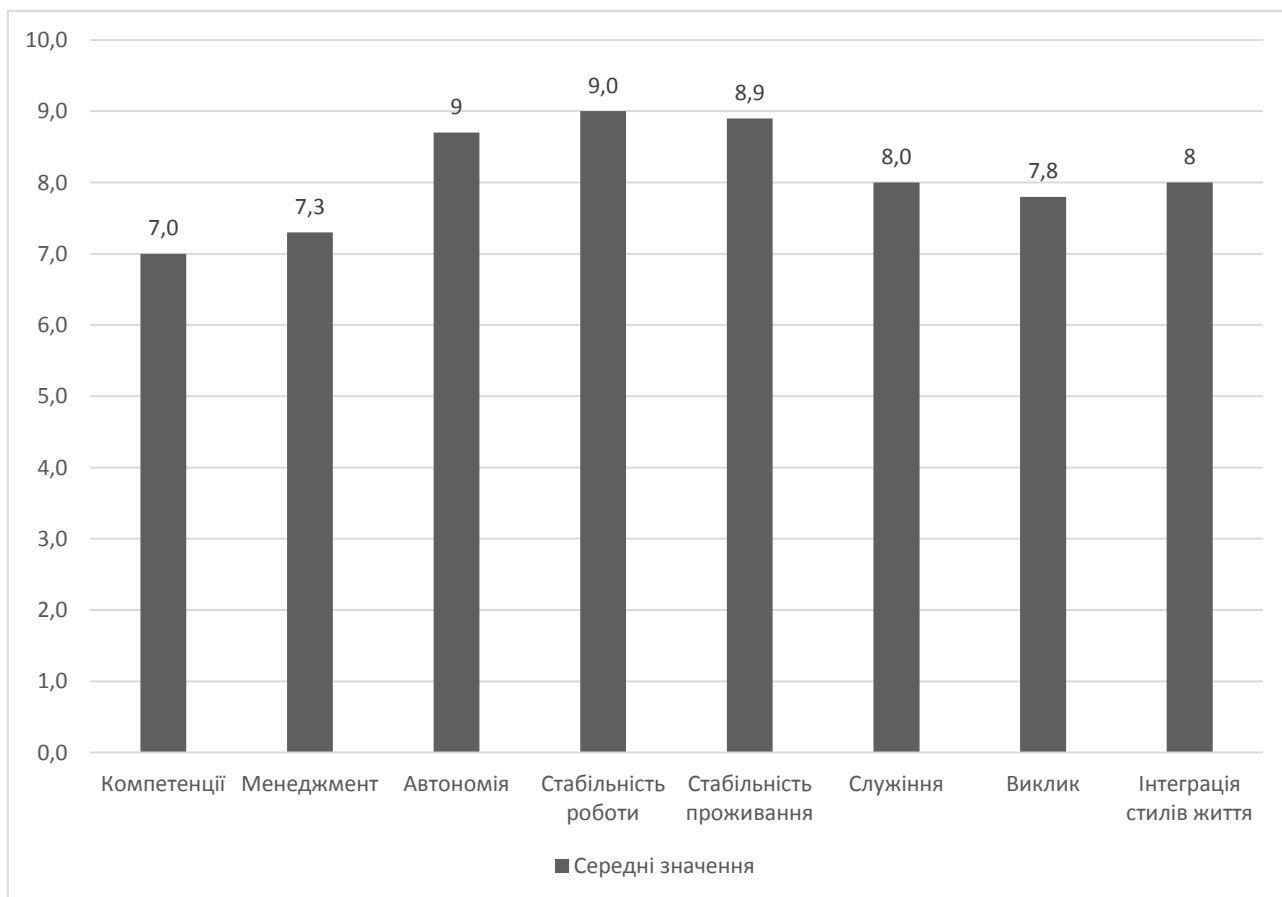

Рис.3.1.6. Особливості кар'єрних якорів школярів з сіл Сумської області

Нами були проаналізовані кар'єрні якорі, які проявляються у юнаків з міста, і тепер ми перейшли до аналізу тих значень, які були виявлені у другій групі. Як показало наше дослідження, найбільші результати були отримані за такими кар'єрними якорями, як стабільність роботи (9 балів) та стабільність проживання (8,9 балів). Також високого значення для осіб з сіл набуває такий кар'єрний якор, як автономія. Важливо відмітити, що по усім характеристикам були отримані значні результати, тому ми будемо порівнювати ті значення, які переважають над іншими.

Варто відмітити, що найменші показники були виявлені за такими шкалами, як компетенції (7 балів) та менеджмент (7,3 бали). Не можна говорити про те, що сильно відрізняється значення за такою характеристикою, як виклик (7,8 балів).

Аналізуючи результати дослідження потрібно відмітити, що такі дані можуть бути пов'язані з не дуже стабільною економічною ситуацією у селах,

тому для юнаків з сіл таке велике значення має впевненість в тому, де саме вони будуть проживати, так, як саме стануть забезпечувати себе. Як показало наше дослідження, юнаки з сіл віддають перевагу стабільній роботі, тобто, тій, яка гарантовано принесе результат. Для осіб з сіл переважає той варіант кар'єри, коли вони будуть точно впевнені, що зможуть отримувати прибуток з того, чим вони займаються.

Варто відмітити, що для юнаків, які проживають у селі, не дуже високе значення має перспектива побудови менеджменту у тій команді, де вони будуть професійно розвиватися. Це говорить про те, що юнаки не так сильно звертають увагу на можливість побудови даної команди, на перспективу управління іншими людьми, на отримання досвіду від колег, який може бути корисним при досягненні професійної мети. Ми припустили, що у селах переважають більш робочі професії, тому це відображається на результатах, які були отримані у ході дослідження.

Наступний якір, який було проаналізовано, - виклик. Тобто, для юнаків, які проживають у невеличких селах, не так важливо, щоб майбутня професія була джерелом підтвердження їх власних можливостей. Як показали дані, для них більше значення має стабільність у результатах, які будуть надані під час професійного зростання. Саме цим можна пояснити такі розбіжності в даних.

Далі було порівняно результати дослідження у двох вибірках (рис.3.1.7). Саме це порівняння дало змогу оцінити, чим саме юнаки з села та міста відрізняються у розрізі кар'єрних очікувань.

Результати дослідження представлені в вигляді графіку (рис.3.1.7).

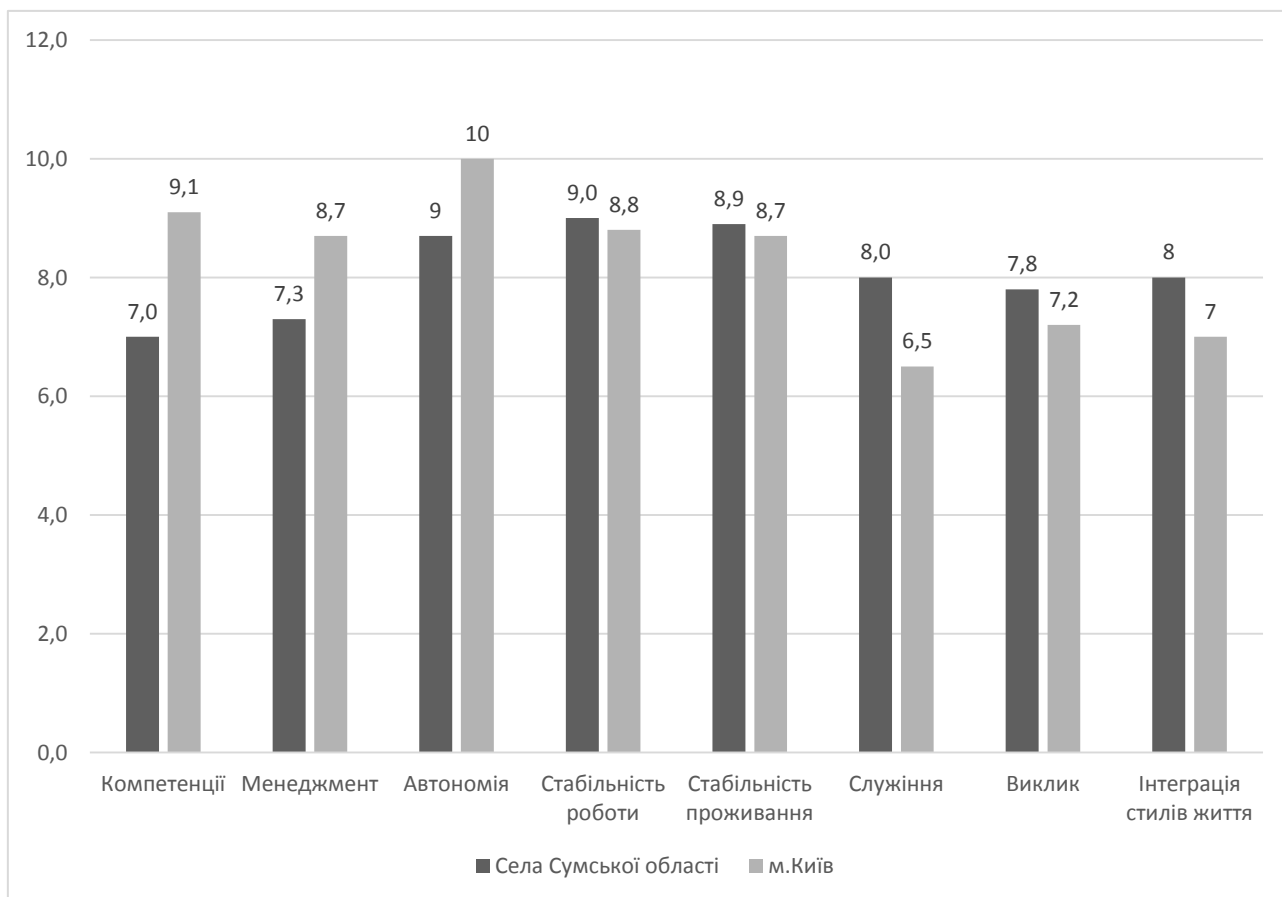

Рис.3.1.7. Порівняльна характеристика кар'єрних якорів школярів м. Києва та сіл Сумської області

На основі рисунка 3.1.17 можна говорити, що існують певні відмінності у сприйнятті важливості юнаками певних кар'єрних якорів. Як показало дослідження, ми можемо говорити про відмінності у важливості служіння, як професійній мотивації. Це говорить про те, що юнаки, які вирости у невеликих містах, віддають перевагу тому, щоб бути соціально корисним, приносити певний помітний внесок для соціуму, відчувати свою необхідність. Такі особи виховуються у середовищі, де важливе значення мають професії, які будуть корисні.

Для виявлення різниці між показниками нами був використаний статистичний критерій порівняння груп між собою.

Аналіз критерія Стьюдента для двох вибірок

Характеристика	Критерій Стьюдента
Компетенція	0.0012
Менеджмент	0.0011
Служіння	0.003
Автономія	0.008

Вивчення професійних якорів показало, що між групами існують розбіжності щодо важливості компетентцій, менеджменту, служіння та автономії. Це говорить про те, що для юнаків, які живуть у селах, є важливішим відчувати свою потребу для інших людей, служити їм в професійному аспекті. Автономія має велике значення для юнаків, які живуть у м. Києві, тому що вони віддають перевагу незалежному життю, коли вони можуть самостійно приймати рішення, і саме це дає їм професійний розвиток.

На основі отриманих даних ми можемо говорити, що важливе значення для юнаків, які все життя навчаються у містах, мають компетенції, тобто, можливість проявити власні здібності у професійному середовищі, показати власну майстерність. Як показало дослідження, для таких осіб перевагою будуть професії, де вони відчуватимуть себе справжніми майстрами, зможуть показати високий результат. Ми припустили, що такий високий бал за даним показником говорить про те, що юнаки з міста отримують не тільки загальну освіту, але постійно навчаються на додаткових курсах. Також особи з міста мають велику конкуренцію, тому що талановитих людей там дуже багато. Юнаки, які проживають у селах, віддають перевагу такій компетенції на не дуже високому рівні, але результат не менш значимий (7 балів). Такі дані можуть бути поясненими за рахунок того, що у селах люди більше звертають увагу на професії, які, в першу чергу приносять прибуток.

Також нами були відмічені деякі розбіжності у важливості менеджменту для юнаків, які проживають у місті та селі. Як показало дослідження, для юнаків з міста (8,7 балів) даний якор має більше значення, ніж для юнаків, які проживають у селах (7,3 балів). Це говорить про те, що для осіб, які

перебувають у містах, важливим є особливості побудови команди, кому саме вони будуть підпорядковуватися, як будуть взаємодіяти з іншими людьми.

Варто відмітити значні розбіжності в важливості таких якорів, як автономія та служіння. Як показало дослідження, для юнаків з міста та села більшого значення має проявлення власної незалежності, коли вони можуть проявити власну думку, жити незалежно, самостійно вирішувати щось у своєму житті. Такі дані ми отримали, незважаючи на те, що для юнаків з сіл велике значення має сім'я, але вони не менше, ніж діти з другої групи проявляють високий рівень автономії.

Останній якор, який було проаналізовано – служіння. Це говорить про те, що для юнаків, які живуть у селах, є важливішим відчувати свою потрібність для інших людей, служити їм в професійному аспекті.

Отже, на основі отриманих результатів можна говорити про те, що наші дві групи юнаків, які проживають у місті та селі, мають певні розбіжності в особливостях соціалізації, та, як результат відрізняються за ціннісними орієнтаціями та професійними очікуваннями. У нашому дослідженні було виявлено, що юнаки з села та міста мають приблизно однакові соціальні та індивідуальні цінності. Також ми досліджували соціальні інститути, і було виявлено, що респонденти мало відрізняються за такими інститутами, як школа та ЗМІ. На основі аналізу можна говорити про те, що респонденти відрізняються за значенням таких інститутів, як неформальні об'єднання, сім'я та Інтернет середовище. Якщо порівнювати респондентів двох груп, можна говорити про те, що для осіб, які все життя навчаються у селах більш важливе поняття сім'ї. Можна зробити припущення, що це пов'язано з тим, що у селах живуть великими сім'ями, всі рідні люди перебувають дуже поруч один до одного.

Отже, на основі аналізу даних, які були отримані у двох групах, можна говорити про те, що дві вибірки відрізняються між собою. Для того, щоб це підтвердити статистично ми застосували критерій Стьюдента, який має показати, наскільки виявлені характеристики відрізняються за значеннями у

респондентів. Ми проаналізували усі виявлені психологічні характеристики, це дозволило виявити повну картину, і надати більш розгорнуту характеристику для юнаків.

3.2. Дослідження особливостей взаємозв'язку ціннісно-сислової сфери та кар'єрних орієнтацій з різними умовами соціалізації юнаків

Також ми провели кореляцію для того, щоб визначити, які існують види взаємозв'язку між кар'єрними орієнтаціями, ціннісною сферою та особливостями соціалізації учнів. Наша вибірка має нормальний розподіл, тому доцільніше використовувати критерій Пірсона. На основі кореляційного аналізу нами був виявлений можливий зв'язок між усіма характеристиками, які ми вимірювали. За основу ми взяли соціальні інститути. Кореляційний зв'язок направлений на виявлення існуючих закономірностей між результатами дослідження. Дані представлені в таблиці 3.2.2.

Таблиця 3.2.2

Аналіз кореляційного зв'язку за критерієм Пірсона

Назви шкал	Сім'я		Школа		Неформальні об'єднання		Інтернет-середов.	
	Корел. Пірсона	Знач.	Корел. Пірсона	Знач.	Корел. Пірсона	Знач.	Корел. Пірсона	Знач.
Ор.егоїзм	,456**	,003						
Ор.свобода					,345*	,041	,613**	,00013
Ор.влада	,502**	,006	,435**	,0015				
Ор.гроші							,612**	,001
доброта	,537**	,0015						
самостійність			,412*	,003				
безпека	,543**	,001						
гедонізм							,438*	,001
досягнення			,387*	,0021			,412*	,002
Служіння	,578**	,0013						
Автономія					,645**	,0007		
Стабільність роботи			,756**	,0001			,417*	,0003

На основі отриманих значень кореляції можна зробити висновок про те, що особливості соціалізації, якорі кар'єри, особистісні цінності

взаємопов'язані. Нами були виявлені декілька закономірностей. Отже, такий інститут соціалізації, як сім'я пов'язаний з такими цінносними орієнтаціями, як егоїзм ($,456^{**}$), влада ($,502^{**}$). Був виявлений прямо-пропорційний зв'язок, що говорить про те, що, чим більший вплив сім'ї на особистість, тим яскравіше проявляються дані ціннісні установки.

Такий соціальний інститут, як школа показала прямо-пропорційний зв'язок з ціннісною орієнтацією на владу ($,435^{**}$). Ми зробили припущення, що саме школа формує бажання отримувати певні привілеї, прагнути до вищих результатів, до постійного змагання з іншими людьми. Як показало наше дослідження, саме школа формує кар'єрні орієнтації учнів, і допомагає проявити учням свої лідерські якості.

Неформальні об'єднання мають значний вплив на бажання особистості до прояву свободи ($,345^{*}$). Такі результати можуть говорити про те, що саме у неформальних об'єднаннях особистість може проявляти власні думки, не боїться відкрито заявити про свої бажання. У таких групах учні намагаються звільнитися від соціальних правил, не бути «правильним», та проявляти саме свій характер та свої бажання.

Значний вплив на формування ціннісних орієнтацій робить Інтернет. Наше дослідження підтвердило припущення, що у сучасному світі Інтернет має великий вплив, тому що ми отримали, що саме цей інститут соціалізації допомагає проявитися таким орієнтаціям, як свобода ($,613^{**}$) та гроші ($,612^{**}$). Такі результати можуть бути пов'язані з тим, що в Інтернеті особистість бачить можливості, прагне бути людиною з картинки, яка все може, яка має велику кількість ресурсів. Учні, які заходять в Інтернет не обмежені ніякими правилами, вони можуть проявляти себе так, як вони захочуть. Саме таке відношення формує орієнтацію особистості на проявлення своїх думок.

Важливо відмітити, що Інтернет – чудовий спосіб отримання прибутку, тому не дивно, що було виявлено, що саме цей ресурс впливає на таку цінність, як гроші. В Інтернеті в учня, який тільки закінчує школу, є багато можливостей. Такий вплив пояснюється значною популярністю такої мережі,

як Інстаграм, наприклад, де говориться про те, що достатньо вести свою сторінку для отримання значного прибутку.

За допомогою кореляційного аналізу ми досліджували зв'язок між інститутами соціалізації та особистісними цінностями. Нами було виявлено, що така цінність, як доброта, залежить від впливу сім'ї на учнів. Тобто, можна зробити висновок про те, що саме сім'я допомагає у формуванні такої цінності, як доброта, тобто, закладає підвалини для проявлення хорошого відношення до інших людей, бажання допомагати.

Цінність самостійності має прямо-пропорційний зв'язок зі школою, як інститутом соціалізації. Це говорить про те, що у школі закладаються базові навички, які допомагають учням проявляти себе, виконувати певні соціальні обов'язки для того, щоб жити самостійно та не відчувати залежність від інших людей.

Був виявлений прямо-пропорційний зв'язок сім'ї з такою цінністю, як безпека. Це можна пояснити тим, що саме сім'я формує базове відчуття безпеки у учнів, ілюструє те, що особистість може не боятися нічого та відчуття того, що у будь-якому випадку, саме сім'я допоможе. Це яскравий приклад того, що сімейні цінності, які проявляються у певній родині, переходять до особистісних. Сім'я стає для людини, як певним захистом від усього, що з нею може статися.

Така цінність, як гедонізм, пов'язана з соціальним інститутом, Інтернетом. Це можна пояснити тим, що в Інтернеті людина може знайти велику кількість розважального контенту, не думати про свої обов'язки, весело проводити час. Інтернет не напружує особистість, а відкриває для неї нові можливості. Інтернет показує, що все, що може бажати людина, вона отримує. Саме в Інтернеті людина знаходить цікаві статті, яскраві картинки, які приваблюють, які приносять позитивні емоції, тому така закономірність не є чимось новим.

Цінність досягнення має два зв'язки – зі школою та Інтернетом. Отже, на основі виявленої закономірності, не можна однозначно сказати про

безумовний вплив одного з інститутів. На основі кореляційного зв'язку ми констатуємо лише силу цього впливу.

Ми виявили, що ці два інститути, майже, однаково впливають, тому не можна сказати про те, що вони мають між собою якусь різницю. Такі результати говорять про те, що в Інтернеті та школі формується бажання учнів отримувати високі бали, бути першим, показувати високі результати. Можна зробити припущення, що дві інститути по-різному впливають на особистість. Школа дає можливість для проявлення своїх здібностей, відкриває можливі шляхи, саме у школі особистість може порівнювати себе з іншими, отримувати постійний зворотній зв'язок від вчителів. Не варто забувати про те, що ми досліджуємо вибірку, яка вже закінчує навчальний заклад, тому не дивно, що школа має такий сильний вплив на особистість.

Інтернет все більше посилює власний вплив, і для учнів – це середовище з необмеженими можливостями. В Інтернеті можна не боятися проявляти власні думки, показувати свої здібності. Те, що школа дає пряму оцінку здібностям учнів може нести неоднозначний вплив, тому що учні бояться проявляти себе, у них формується страх того, що вони можуть не показати себе на всі 100%, отримати негативний досвід. Інтернет змінює це сприйняття, тому що учні можуть не викривати свою особистість, а бути «інкогніто», і виставляти результати своєї діяльності.

В Інтернеті особистість може показувати свої творчі здібності, і не думати про те, що з неї можуть сміятися. Це відкриває можливість для самореалізації. Саме тому, як ми вважаємо, Інтернет може мати негативний вплив, тому що кожна людина не відкриває своє справжнє обличчя, а ховається за певним ніком. Юнацький вік – це період, який дуже вразливий для проявлення будь-якої критики, тому в Інтернеті купа негативних коментарів може образити особистість, справити на неї негативне враження, та вбити бажання до проявлення творчих здібностей. Юнаки дуже залежні від соціальної думки, тому не дивно, що саме Інтернет виступає, як джерело формування такої цінності, як досягнення. Саме в Інтернеті у будь-який час

особистість може отримати зворотній зв'язок від інших людей.

Отже, не можна говорити про те, що вплив цих двох інститутів має негативне значення, тому що це допомагає учням тримати баланс реального та віртуального життя.

Тепер переходимо до аналізу залежностей, які були виявлені між соціальними інститутами та кар'єрними якорями. Наше дослідження показало, що сім'я впливає на проявлення бажання до служіння. Це говорить про те, що учні розуміють власну відповідальність перед суспільством, своїми рідними, тому готові старанно займатися працею для отримання певного соціального результату. Саме можливість бути корисним позитивно впливає на бажання особистості до кар'єрного зростання.

Наступний кар'єрний якір – автономія. Був виявлений прямо-пропорційний зв'язок з неформальними об'єднаннями ($,456^{**}$). Такі результати вказують на те, що серед товаришів особистість переймає певні установки на незалежність, прагнення позбутися певного контролю. Дані показують, що в неформальних об'єднаннях виявляється бажання будувати свою лінію життя, отримувати значний результат для того, щоб відчувати автономію від батьків чи інших груп дорослих.

Останній кар'єрний якір, який ми дослідили – стабільність роботи. Як показало наше дослідження, він має прямо-пропорційний зв'язок з такими інститутами, як школа ($,756^{**}$) та Інтернет-середовище ($,417^*$). Такі результати можна пояснити тим, що у школі дається установка на те, щоб особистість отримала певну професію, прагнула до стабільності, думала про завтрашній день. У школі з'являється думка про те, що особистість має думати про те, що вона буде робити завтра, має бути впевненою в отриманому результаті.

Інтернет-середовище може мати, як негативний, так і позитивний вплив. Саме у цій установці він і виявляється. Як показують результати, в Інтернеті особистість може відчувати те, що у будь-який час постійно щось змінюється, люди втрачають роботу, і саме це призводить до того, що формується установка на бажанні особистості до отримання тієї професії, яка гарантовано

принесе певний прибуток.

Отже, на основі кореляційного зв'язку можна визначити, який саме інститут має найбільший вплив на формування особистості. Як показало наше дослідження, ЗМІ майже не впливають на проявлення особистісних характеристик та ціннісних установок зі сторони особистості. Найбільше значення мають сім'я та Інтернет-середовище (було виявлено по 5 можливих зв'язків). Наступну позицію займає школа, тому що було виявлено тільки 4 зв'язки. Останнє місце займають неформальні об'єднання, які справляють найменший вплив.

Отже, на основі отриманих даних можна говорити про те, що у сучасному світі для юнака важливими залишаються такі інститути, як сім'я та школа, але не потрібно забувати про значну роль Інтернет-ресурсів, де юнак отримує актуальну інформацію, намагається будувати певний образ себе. Наші рекомендації будуються на основі отриманих даних та стосуються не тільки порад для юнака, але й певних настанов для батьків, які мають значний вплив на своїх дітей.

Наступний крок – проведення кластерного аналізу, на основі якого були представлені 2 групи респондентів, які проживають у селі та місті та, які мають різні психологічні характеристики. Дані представлені у таблиці 3.2.3.

Таблиця 3.2.3

Аналіз кластерного методу

Показники	Автон.	Свобода	Праця	Служіння	Гроші	Сім'я	Нефор.	Інтер	Комп
Середнє	10	80	57	6.5	77	5.8	6.8	7.2	9.1
N	60	60	60	60	60	60	60	60	60
Стан.відх.	0.7	5	4.3	0.4	7	0.4	0.5	0.7	1.1
Середнє	8.7	65	89	8	91	7.4	6	6.1	7
N	60	60	60	60	60	60	60	60	60
Стан.відх.	0.4	3.2	7.1	0.6	8.7	0.4	0.3	0.3	0.6
Загальне N	120	120	120	120	120	120	120	120	120

Отже, на основі кластерного аналізу була дана характеристика респондентам, які проживають у селі та місті. Нами були виявлені середні

показники по групам, та виділені найбільш характерні дані, які показують, за якими саме ознаками відрізняються респонденти. Ми отримали 2 кластери, до яких входять респонденти, які розподілилися за 2 групами в залежності від типу соціалізації.

У нашому дослідженні була звернена увага на те, як саме юнаки обирають майбутню професію, що показало, що для юнаків, які проживають у містах, більшого значення відіграють такі цінності, як автономія, свобода. Для юнаків, які проживають у селах – праця, але гроші мають не менш важливе значення.

На основі отриманих даних ми можемо говорити, що важливе значення для юнаків, які все життя навчаються у містах, мають компетенції, тобто, можливість проявити власні здібності у професійному середовищі, показати власну майстерність. Як показало дослідження, для таких осіб перевагою будуть професії, де вони відчуватимуть себе справжніми майстрами, зможуть показати високий результат. Можна зробити припущення, що такий високий бал за даним показником говорить про те, що юнаки з міста отримують не тільки загальну освіту, але постійно навчаються на додаткових курсах. Також особи з міста мають велику конкуренцію, тому що талановитих людей дуже багато. Юнаки, які проживають у селах, віддають перевагу такій компетенції на не дуже високому рівні, але результат не менш значимий (7 балів). Такі дані можуть бути поясненими за рахунок того, що у селах юнаки більше звертають увагу на професії, які, в першу чергу приносять прибуток.

Варто відмітити значні розбіжності в важливості таких якорів, як автономія та служіння. Як показало дослідження, для юнаків з міста та села більшого значення має проявлення власної незалежності, коли вони можуть проявити власну думку, жити незалежно, самостійно вирішувати щось у своєму житті. Такі дані ми отримали, незважаючи на те, що для юнаків з сіл велике значення має сім'я, але вони не менше, ніж особи з другої групи проявляють високий рівень автономії.

З огляду на отримані результати можна говорити про те, що для юнаків, які проживають у селах, сім'я має більший вплив. Це може бути пов'язано з

тим, що у селах існує така думка, що сім'я назавжди залишається з людиною, що сім'я має перше місце у житті кожного. Як показують спостереження, у селах сім'ї відводиться більше місце, ніж у містах.

Наступний інститут, який ми оцінювали, - неформальні об'єднання. Тобто, ми дивилися, наскільки друзі чи певні групи людей, з якими школярі проводять більшість часу, мають великий вплив на них, як саме вони взаємодіють з ними, чи є для них це значимим соціальним інститутом. Наше дослідження показало, що дві групи відрізняються між собою за кількістю балів. У місті неформальні об'єднання відіграють більше значення – 6,8 балів, тоді, як у селах тільки середні показники – 6 балів. Це говорить про те, що учні у місті проводять більше часу у таких гуртках, та піддаються більшому впливу. У селах така низька популярність може пояснюватися тим, що для них важлива соціальна думка, тому батьки намагаються відгородити своїх дітей від подібного впливу.

Останній інститут, який нами порівнювався – Інтернет середовище. Ми отримали відмінні дані у двох групах. Як показало дослідження, у містах Інтернет має більший вплив, ніж для дітей, які перебувають у селах. Це пов'язано з тим, що не всі діти мають необмежений доступ до Інтернету, тому не проводять стільки часу у соціальних мережах. Високі значення для юнаків можуть говорити, що вони розглядають Інтернет, як середовище, де вони здатні до проявлення себе, своїх можливостей.

3.3. Рекомендації на основі результатів дослідження

На основі отриманих результатів дослідження, ми розробили рекомендації, які стосуються саме особливостей професійної спрямованості особистості, її ціннісної сфери в залежності від типу соціалізації. Дані, які були отримані, показали, що наші респонденти, які проживають у місті, більше орієнтовані на соціальні групи, на думку своїх однолітків та на Інтернет-ресурси, що може мати негативне значення для актуального рівня самооцінки.

Перше, на що ми звернули увагу – рекомендації для батьків, які мають значний вплив на формування особистості юнака. Результати вказують на те, що юнаки з села показують значну направленість на думку своєї сім'ї, віддають значну перевагу школі, як інституту соціалізації. Нами було виявлено, що юнаки значно відрізняються силою впливу даного інституту, і респонденти з міста більше піддаються йому. Такі результати говорять про те, що юнаки з сіл менше звертають увагу на те, що відбувається у віртуальному просторі, і для них не має такого великого значення, як саме інші ведуть соціальні мережі, вони не піддаються значному впливу зі сторони постійних новин у них. Такі дані можуть бути отримані за рахунок того, що більшість дітей мають обмежений доступ до Інтернету, який регламентується дозволом зі сторони батьків.

Інтернет все більше посилює власний вплив, і для учнів – це середовище з необмеженими можливостями. В Інтернеті можна не боятися проявляти власні думки, показувати свої здібності. Те, що школа дає пряму оцінку здібностям учнів може нести неоднозначний вплив, тому що учні бояться проявляти себе, у них формується страх того, що вони можуть не показати себе на всі 100%, отримати негативний досвід. Інтернет змінює це сприйняття, тому що учні можуть не викривати свою особистість, а бути «інкогніто», і виставляти результати своєї діяльності.

В Інтернеті особистість може показувати свої творчі здібності, і не думати про те, що з неї можуть сміятися. Це відкриває можливість для самореалізації. Саме тому, як ми вважаємо, Інтернет може мати негативний вплив, тому що кожна людина не відкриває своє справжнє обличчя, а ховається за певним ніком. Юнацький вік – це період, який дуже вразливий для проявлення будь-якої критики, тому в Інтернеті купа негативних коментарів може образити особистість, справити на неї негативне враження, та вбити бажання до проявлення творчих здібностей. Юнаки дуже залежні від соціальної думки, тому не дивно, що саме Інтернет виступає, як джерело формування такої цінності, як досягнення. Саме в Інтернеті у будь-який час

особистість може отримати зворотній зв'язок від інших людей.

Наступні рекомендації направлені для вчителів, які відіграють велику роль при підготовці юнаків до вступу до ВНЗ. В Інтернеті та школі формується бажання учнів отримувати високі бали, бути першим, показувати високі результати. Можна зробити припущення, що дві ці інститути по-різному впливають на особистість. Школа дає можливість для проявлення своїх здібностей, відкриває можливі шляхи, саме у школі особистість може порівнювати себе з іншими, отримувати постійний зворотній зв'язок від вчителів. Не варто забувати про те, що ми досліджуємо вибірку, яка вже закінчує навчальний заклад, тому не дивно, що школа має такий сильний вплив на особистість.

Ми визначили, що юнаки більше орієнтуються на результат праці, а не на сам процес. На це потрібно звертати увагу, тому що для юнака велике значення має зворотній зв'язок, що саме про нього говорять інші люди, як вони сприймають те, що він робить. Дані говорять про важливість для юнака оцінки зі сторони дорослих та своїх однолітків. Якщо порівнювати результати, які були отримані у двох групах, можна сказати про те, що юнаки, які проживають у містах, більше орієнтуються на загальну думку оточуючих, звертають увагу на те, що можуть написати про них користувачі в Інтернеті, як буде оцінено те, що вони зробили.

Наше дослідження вказує на те, що таке ставлення до оцінки власної діяльності, може нести, як позитивний, так і негативний ефект. Позитивне значення виявляється у тому, що юнак враховує думку інших осіб, він не боїться заявити про себе, розповісти про власні досягнення. Ми вважаємо, що для юнаків потрібно проводити спеціальні бесіди, які направлені на роз'яснення можливого негативного ефекту зі сторони оцінки їх діяльності в Інтернеті.

Людина постійно живе у соціумі, і проявляє себе, як соціальна істота. У зв'язку з тим, не можна розглядати поняття розвитку особистості без її соціального оточення. Саме тому у нашому дослідженні ми розглядаємо

інститути соціалізації юнака, які допоможуть зрозуміти нам його особливості розвитку. Перший соціальний досвід у людини розпочинається з того моменту, як вона починає говорити. Перебуваючи постійно у соціумі, людина отримає певний досвід, який впливає на її розвиток. Отже, можна говорити про те, що соціалізація – одночасно і процес, і результат активного засвоєння та відтворення певного соціального досвіду.

Процес соціалізації сприяє тому, що людина не просто збагачується певними цінностями, які стають її, але й переймає досвід групи, в якій вона перебуває. Людина постійно намагається будувати свою поведінку відповідним чином, щоб залишатися у тій групі, яку вона вважає референтною.

Варто відмітити, що процес соціалізації не припиняється ніколи, і він триває протягом усього життя. Навколишній нас світ змінюється, вимагаючи відповідних змін і від нас. Людська сутність не викарбовується навечно з граніту, вона не може в дитинстві остаточно сформуватися так, щоб більше вже не змінюватися. Життя - це адаптація, процес безперервного оновлення та зміни.

Коли людина проходить етап соціалізації, вона стає частиною певного суспільства. Вона не просто засвоює певний досвід, але й переймає ті цінності, які існують в певній групі. Соціалізація йде по двох напрямках, які взаємно переплітаються. З одного боку, включається в систему соціальних відношень, індивід засвоює культурний досвід свого суспільства, його цінності і норми. В даному випадку він є об'єктом суспільного впливу. З іншого боку, соціалізуючись, людина все ширше і активніше бере участь в справах суспільства і подальший розвиток його культури. Тут він виступає вже як суб'єкт соціальних відносин.

Також у нашому дослідженні звертається увага на самих однолітків. Наше дослідження показує, що для юнака дуже важливо те, як саме сприймається його думка, як до неї ставляться оточуючі, наскільки вона є важливою для інших людей. Потрібно постійно показувати юнаку, що думка

його однолітків не завжди буває об'єктивною, і може бути спровокованою їх особистісними мотивами. Дослідження ціннісних орієнтацій вказує на те, що юнак намагається орієнтуватися не тільки на те, що він сам досяг у своєму житті, але й рівень проявлення самостійності зі сторони інших людей. Ми визначили, що велике значення для юнака має влада, тобто, те, як думка людей сприймається іншими, як саме вони підпорядковують собі інших людей.

Важливо звернути увагу на те, як саме неформальні об'єднання впливають на життя юнака. Саме у цей період знижується авторитет дорослих людей, і саме однолітки стають тією референтною групою, з якою порівнюється власна думка. Особливо яскраво це виявляється серед дітей, які проживають у містах, тому що вони частіше, ніж юнаки у селах, підпадають під думку своїх однолітків. Наше дослідження показує, що неформальні об'єднання є провідним інститутом соціалізації для юнака, і саме там він отримує базові поняття соціальних норм, які він переносить на власні цінності.

Ми вважаємо, що на це потрібно звернути особливу увагу, тому що таке ставлення юнаків до думки своїх однолітків, може мати не дуже позитивне значення на формування їх особистості та на рівень актуальної самооцінки. Саме на це потрібно звертати увагу при апелюванні до думки однолітків дорослих людей, тому що вони можуть не почути те, що до них хочуть донести.

Робота з психологом має велике значення при виборі професії. Сам у цей період юнаку можуть бути запропоновані спеціальні тести, які визначають його направленість. Також у нашому дослідженні зверталася увагу на соціальні установки, які є мотиваторами діяльності для юнаків. Вивчаючи професійні якоря та соціальні установки, можна вибудувати правильну комунікацію з юнаком при виборі професії. Саме результати дослідження професійних якорів показують, на що потрібно звертати увагу при представленні переваг кожної професії, що саме може зацікавити юнака, які показники для нього є важливими. На основі отриманих даних, можна сказати, що для юнака

важливе значення має саме результат діяльності, тому що він може бути оціненим, та це допомагає отримати певне визнання зі сторони інших людей. Результати показали, що юнаки звертають увагу на матеріальне заохочення, хочуть знати, що їхня праця буде оцінена.

Отже, на основі отриманих результатів можна говорити про те, які саме соціальні інститути виявляють найбільший вплив на формування особистості юнака, на що потрібно звертати увагу при встановленні стосунків з дитиною. Враховуючи те, що юнаки знаходяться на етапі вибору майбутньої професії, наші результати вказують на те, на що саме потрібно звертати увагу при знайомстві юнака зі світом професій, які саме мотиви можуть бути переважаючими при обранні майбутньої роботи. Це має велике значення, тому що це допомагає батькам та вчителям показати привабливість кожної професії.

Висновки до 3 розділу

На основі отриманих значень кореляції можна зробити висновок про те, що особливості соціалізації, якорі кар'єри, особистісні цінності взаємопов'язані. Нами були виявлені декілька закономірностей. Отже, такий інститут соціалізації, як сім'я пов'язаний з такими цінносними орієнтаціями, як егоїзм ($,456^{**}$), влада ($,502^{**}$). Був виявлений прямо-пропорційний зв'язок, що говорить про те, що, чим більший вплив сім'ї на особистість, тим яскравіше проявляються дані ціннісні установки.

Такий соціальний інститут, як школа показала прямо-пропорційний зв'язок з ціннісною орієнтацією на владу ($,435^{**}$). Ми можемо зробити припущення, що саме школа формує бажання отримувати певні привілеї, прагнути до вищих результатів, до постійного змагання з іншими людьми. Як показало наше дослідження, саме школа формує кар'єрні орієнтації учнів, і допомагає проявити учням свої лідерські якості.

Неформальні об'єднання мають значний вплив на бажання особистості до прояву свободи ($,345^*$). Такі результати можуть говорити про те, що саме у неформальних об'єднаннях особистість може проявляти власні думки, не

боїться заявити про свої бажання. У таких групах учні намагаються звільнитися від соціальних правил, не бути «правильним», та проявляти саме свій характер та свої бажання.

Значний вплив на формування ціннісних орієнтацій робить Інтернет. Наше дослідження підтвердило припущення, що у сучасному світі Інтернет має великий вплив, тому що ми отримали, що саме цей інститут соціалізації допомагає проявитися таким орієнтаціям, як свобода ($,613^{**}$) та гроші ($,612^{**}$). Такі результати можуть бути пов'язані з тим, що в Інтернеті особистість бачить можливості, прагне бути людиною з картинки, яка все може, яка має велику кількість ресурсів. Учні, які заходять в Інтернет, вони не обмежені ніякими правилами, вони можуть проявляти себе так, як вони захочуть. Саме таке відношення формує орієнтацію особистості на проявлення своїх думок.

Цінність досягнення має два зв'язки – зі школою та Інтернетом. Отже, на основі виявленої закономірності, не можна однозначно сказати про безумовний вплив одного з інститутів. На основі кореляційного зв'язку ми можемо констатувати лише силу цього впливу.

Ми виявили, що ці два інститути, майже, однаково справляють вплив, тому не можна сказати про те, що вони мають між собою якусь різницю. Такі результати говорять про те, що в Інтернеті та школі формується бажання учнів отримувати високі бали, бути першим, показувати високі результати. Можна зробити припущення, що дві інститути по-різному впливають на особистість. Школа дає можливість для проявлення своїх здібностей, відкриває можливі шляхи, саме у школі особистість може порівнювати себе з іншими, отримувати постійний зворотній зв'язок від вчителів. Не варто забувати про те, що ми досліджуємо вибірку, яка вже закінчує навчальний заклад, тому не дивно, що школа має такий сильний вплив на особистість.

Інтернет все більше посилює власний вплив, і для учнів – це середовище з необмеженими можливостями. В Інтернеті можна не боятися проявляти власні думки, показувати свої здібності. Те, що школа дає пряму оцінку здібностям учнів може нести неоднозначний вплив, тому що учні бояться

проявляти себе, у них формується страх того, що вони можуть не показати себе на всі 100%, отримати негативний досвід. Інтернет змінює це сприйняття, тому що учні можуть не викривати свою особистість, а бути «інкогніто», і виставляти результати своєї діяльності.

ВИСНОВКИ

Отже, на основі отриманих результатів були зроблені наступні висновки згідно поставлених завдань:

1. Проаналізовані теоретичні аспекти питань становлення ціннісно-смыслової сфери та кар'єрних орієнтацій, особливостей та умов соціалізації у юнацькому віці. У юнацькому віці починають проявлятися самостійність, самосвідомість, бажання юнака проявляти інтерес до різних сфер. Юнак починає себе оцінювати з іншими людьми, для нього стає важливим, що саме про нього думають інші люди. У цей період існує велике протиріччя між тим, що саме Юнак хоче і, що саме він може. Це призводить до того, що Юнак перебуває у постійному внутрішньому конфлікті, тому, що він не може досягти бажаного. Також юнацький вік характеризується тим, що дитина хоче проявляти власну самостійність, але вона не завжди сприймається позитивно дорослими.

Дитина у юнацькому віці намагається зайняти місце дорослої людини. Для неї важливо проявити свою самостійність, показати себе незалежною. У цей період юнак намагається увійти у середовище дорослих людей. Для нього важливо, щоб його поважали, прислухалися до його думки, тому він дуже обережно ставиться до підвищеного контролю у цей період.

У юнацькому віці постійно відбуваються конфлікти ситуації, які можуть бути спричинені тим, що юнак намагається по-іншому себе поводити, він прагне до незалежності, тому йому важливо, щоб його певним чином сприймали, зважали на його власну думку. У цей період юнак може демонструвати завищений рівень критичності до всього.

Можна зробити висновок про те, що нові соціальні умови, в яких перебуває юнак, призводять до того, що він переходить на новий щабель розвитку, який виявляється появою нових рис характеру. У нових соціальних умовах школа є основним місцем розвитку юнака, прояву його, як особистості. Саме у школі юнак заводить першу дружбу, проявляє себе. Юнак не забуває про навчальний процес, але у певний проміжок часу він відходить на задній

план, коли мова йде про взаємодію з однолітками. Основний мотив перебування у школі – спілкування з друзями. Щодо провідної діяльності, то на перший план виходить інтимно-особистісне сфера, коли для юнака є важливим, чи подобається він іншим, чи сприймає його група. Щодо навчальної діяльності, то орієнтиром для визнання є оцінка. Оцінка – показник того, що Юнак засвоює певну навчальну програму.

2. Підібрано психодіагностичний інструментарій та проведено емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку ціннісно-сислової сфери, кар'єрних орієнтацій та ролі провідних інститутів та механізмів соціалізації юнаків. На основі отриманих даних ми можемо говорити, що важливе значення для юнаків, які все життя навчаються у містах, мають компетенції, тобто, можливість проявити власні здібності у професійному середовищі, показати власну майстерність. Як показало дослідження, для таких осіб перевагою будуть професії, де вони відчуватимуть себе справжніми майстрами, зможуть показати високий результат. Можна зробити припущення, що такий високий бал за даним показником говорить про те, що юнаки з міста отримують не тільки загальну освіту, але постійно навчаються на додаткових курсах. Також юнаки з міста мають велику конкуренцію, тому що талановитих людей дуже багато. Юнаки, які проживають у селах, віддають перевагу такій компетенції на не дуже високому рівні, але результат не менш значимий (7 балів). Такі дані можуть бути пояснені за рахунок того, що у селах люди більше звертають увагу на професії, які, в першу чергу приносять прибуток.

Також нами були відмічені деякі розбіжності у важливості менеджменту для юнаків, які проживають у місті та селі. Як показало дослідження, для юнаків з міста (8,7 балів) даний якор має більше значення, ніж для юнаків, які проживають у селах (7,3 балів). Це говорить про те, що для юнаків, які перебувають у містах, важливим є особливості побудови команди, кому саме вони будуть підпорядковуватися, як будуть взаємодіяти з іншими людьми.

Варто відмітити значні розбіжності в важливості таких якорів, як автономія та служіння. Як показало дослідження, для юнаків з міста та села

більше значення має прояв власної незалежності, коли вони можуть проявити власну думку, бути більш самостійними. Такі дані ми отримали, незважаючи на те, що для юнаків з сіл велике значення має сім'я, але вони не менше, ніж юнаки з другої групи проявляють високий рівень автономії.

Хочеться сказати ще про один якір – служіння. Результат по ньому свідчить, що для юнаків, які живуть у селах, є важливішим відчувати свою потрібність для інших людей, слугувати їм в професійному аспекті.

3. На основі проведеного емпіричного дослідження здійснений кількісний та якісний аналіз взаємозв'язку особливостей та умов соціалізації та ціннісно-сислової сфери, кар'єрних орієнтацій юнаків. Цінність досягнення має два зв'язки – зі школою та Інтернетом. Отже, на основі виявленої закономірності, не можна однозначно сказати про безумовний вплив одного з інститутів. На основі кореляційного зв'язку ми можемо констатувати лише силу цього впливу.

Ми виявили, що ці два інститути, майже, однаково впливають, тому не можна сказати про те, що вони мають між собою якусь різницю. Такі результати говорять про те, що в Інтернеті та школі формується бажання учнів отримувати високі бали, бути першим, показувати високі результати. Можна зробити припущення, що дві інститути по-різному впливають на особистість. Школа дає можливість для проявлення своїх здібностей, відкриває можливі шляхи, саме у школі особистість може порівнювати себе з іншими, отримувати постійний зворотній зв'язок від вчителів. Не варто забувати про те, що ми досліджуємо вибірку, яка вже закінчує навчальний заклад, тому не дивно, що школа має такий сильний вплив на особистість.

Інтернет все більше посилює власний вплив, і для учнів – це середовище з необмеженими можливостями. В Інтернеті можна не боятися проявляти власні думки, показувати свої здібності. Те, що школа дає пряму оцінку здібностям учнів може нести неоднозначний вплив, тому що учні бояться проявляти себе, у них формується страх того, що вони можуть не показати себе на всі 100%, отримати негативний досвід. Інтернет, навпаки, змінює це

сприйняття,

У юнацькому віці дитина може демонструвати завищений рівень критичності до всього. Саме у навчальній діяльності юнак проявляє себе, як особистість, формує круг інтересів, що відображається на становленні його професійного шляху. Юнак намагається охопити відразу декілька областей, для нього важливо пізнати все тут і зараз. Він не розуміє, на чому важливо робити акцент, і, що для нього є найцікавішим. Саме у цьому віці виявляється бажання до утворення дружніх стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. / Б. Г. Ананьев. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. – 337 с.
- 2 Антонова Н. О. Ціннісні орієнтації у системі особистісних якостей студентів вищогопедагогічного навчального закладу: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. / Н. О. Антонова. — К., 2003. — 16 с.
- 3 Асеев В. Г. О диалектике детерминации психического развития / В. Г. Асеев / Принцип развития в психологии. – М., 1978, – С. 21–38
- 4 Блауберг И. В. Целостность и системность / И. В. Блауберг // Системные исследования: Ежегодник. – М., 1977. – С. 5 – 29. Анциферова Л. И. Системный подход в психологии личности / Л. И. Анциферова // Принцип системности в психологических исследованиях. – М., 1990. – С. 61– 77.
- 5 Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с
- 6 Водзинская В. В. Понятие установки, отношения и ценностной ориентации в социологическом исследовании / В. В. Водзинская // Философские науки. – 1968. – No 2. – С.46–56
- 7 Всемирная энциклопедия: Философия / Глав. науч. ред. и сост.
- 8 Горбенко Ю. Л. Особливості становлення ціннісних орієнтацій у процесі професійної підготовки військовослужбовців: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. / Ю. Л. Горбенко. — К., 2006. — 20 с.
- 9 Драченко В. В. Виховання морально-ціннісних орієнтацій підлітків засобами творів світової художньої культури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. / В. В. Драченко. — К., 2008. — 18 с.
- 10 Дюркгейм Э. Ценностные и „реальные” суждения / Э. Дюркгейм // Социология. М., 1995. – С. 290–307.

- 11 Журавлева Н. А. Динамика ценностных ориентаций личности в Российском обществе / Н. А. Журавлева. – М.: Изд-во „Институт психологии РАН”, 2006. – 335 с.
- 12 Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности. / А. Г. Здравомыслов – М.: Политиздат, 1986. – 223 с.
- 13 Золотухина-Аболина Е. В. О специфике высших духовных ценностей / Е. В. Золотухина-Аболина // Философские науки. – 1987. – No 4. – С. 11–18
- 14 Зотова О. И., Бобнева М. И. Ценностные ориентации и механизмы социальной регуляции поведения / О. И. Зотова, М. И. Бобнева // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – С. 241–254
- 15 Казакина М. Г. Ценностные ориентации школьников и их формирование в коллективе / М. Г. Казакина. – Л.: Изд-во ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1989. – 86 с.
- 16 Конопкин О. А. Психологические механизмы регуляции деятельности. / О. А. Конопкин. – М.: Наука, 1980. – 256 с.
- 17 Крупнов А. И. Психологические проблемы целостного анализа личности и ее базовых свойств / А. И. Крупнов // Психолого-педагогические проблемы формирования личности в учебной деятельности. – М., 1988. – С. 28–40.
- 18 Крупнов А. И. Психологическая структура действий человека. / А. И. Крупнов. – М.: Изд-во УДН, 1990. – 56 с.
- 19 Кузьминов М. Ю. Ценностные ориентации личности и пути их формирования / М. Ю. Кузьминов // Человек нового мира. – М., 1989. – С. 104–117.
- 20 Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2007. – 511 с.
- 21 Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. / Б. Ф. Ломов. – М.: Наука, 1984. – 444 с.

- 22 Москаленко В. В. Психологія соціального впливу: Навч. пос. / В. В. Москаленко. –К.: Центр учб. літератури, 2007. – 448 с
- 23 Мясищев В. Н. Основные проблемы и современное состояние психологии отношений человека / В. Н. Мясищев // Психологическая наука в СССР. – Т. 2. – М., 1960. – 440с.
- 24 Найдюнова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник / Л.А.Найдюнова. - Кіровоград, Імекс-ЛТД, 2015. - 244 с.
- 25 Налчаджян А.А. Личность. Групповая социализация и психическая адаптация / А.А.Налчаджян. Ереван: изд-во АН Арм. ССР, 1985. - 263 с.
- 26 Научитель О. Д. Ціннісні орієнтації студентів: психологічні фактори формування, розвитку, трансформації: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. / О. Д. Научитель. — К., 1999. — 17 с.
- 27 Романюк Л. В. Психологічні чинники розвитку ціннісних орієнтацій студентської молоді: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. / Л. В. Романюк. — К., 2004. — 21 с.
- 28 Николаева Е.М. Социализация личности как процесс преодоления объективации/ Е.М.Николаева // МОСТ (язык и культура). - 2004.- № 13. - С. 48-51.
- 29 Обухова Л.Ф. Возрастная психология. / Л.Ф. Обухова – М.: Россия, 2011, 414 с.
- 30 Ожегов С. И. Словарь русского языка. С. И. 16-е изд. / Под ред. Н. Ю. Шведовой. /С. И. Ожегов. – М.: Русский язык, 1984. – 797 с.
- 31 Олпорт Г. В. Личность в психологии / Г.В. Олпорт - СПб., 1998. - 345 с.
- 32 Олпорт Г.В. Становление личности. Избранные труды. / Г.В. Олпорт М.: Смысл, 2002. 930 с.
- 33 Орлова Э.А. Введение в социальную и культурную антропологию / Э.А.Орлова. М.: изд-во МГИК: Рос. ин-т культурологии, 1994. - 214 с.
- 34 Пантеев С.Р. Методы измерения локуса контроля // Общая психодиагностика. / С.Р. Пантеев М., 1987.

- 35 Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив. / А. В. Петровский. – М.: Политиздат, 1982. – 255 с
- 36 Психология: Словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд. испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
- 37 Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. /А.А. Радугин К.А. Радугин М.: Библионика, 2004 – 71 с.
- 38 Рейнвальд Н. И. Личность как предмет психологического анализа. / Н. И. Рейнвальд. – Харьков: Выща школа, 1974. – 120 с
- 39 Рейнвальд Н. И. Психология личности. / Н. И. Рейнвальд. – М.: Изд-во УДН, 1987. – 200 с
- 40 Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании. /Е.И. Рогов - М., 1996. - 360с.
- 41 Роджерс К.Р. Гуманистическая психология: Теория и практика. / К.Р. Роджерс М.: Изд- во Московского психолого-социального института; Воронеж: МОДЭК, 2013. 456 с.
- 42 Розвиток особистості в різних умовах соціалізації: колективна монографія / за науковою редакцією професора Л.О.Калмикової, професора Г.О.Хомич. - К., Видавничий Дім «Слово», 2016. - 472 с
- 43 Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии в 2-х томах. / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 2. – 328 с
- 44 Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / Под ред. В. А. Ядова. – Л.: Наука, Ленингр. отд-ние, 1979. – 264 с
- 45 Светлова Н. В. Особенности ценностных ориентаций и нравственного самосознания учащихся средней школы: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. / Н. В. Светлова. – М., 2003. – 18 с.
- 46 Семиченко В. Гендерні особливості самосприйняття студентів у контексті соціально-психологічних суспільних відносин / В. Семиченко // Соціальна психологія. – 2009. – № 2. – С.143–151
- 47 Словарь практического психолога. – Минск, 1997. – 420 с.
- 48 Смирнов Л.М. Анализ опыта разработки экспериментальных методов

- изучения ценностей / Психол. Журн. - 1996. - т. 17. - № 1. - С. 157-168.
- 49 Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства, 8-9 листопада 2018 р. матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. Власової О.І., Дембицької Н.М., Запеки Я.Г.. - К., Віваріо, 2018. - 200 с.
- 50 Титаренко В.Я. Семья и формирование личности. /В.Я. Титаренко М., 1987
- 51 Титма М.Х. Жизненные пути молодого поколения. Опыт и место генетического исследования в социологии . / М.Х. Титма - Таллин., 1983
- 52 Тощенко Ж.Т. Социология. / Ж.Т. Тощенко - М.: "Прометей"., 1994
- 53 Тугаринов В. П. Избранные философские труды. / В. П. Тугаринов.— Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. — 344 с
- 54 Тугаринов В.П. Личность и общество. / В.П. Тугаринов М.: Мысль., 1986
- 55 Тугаринов В.П. Марксистская теория личности на настоящем этапе /В.П. Тугаринов - Философские науки. 1974. - №4
- 56 Узнадзе Д. Н. Установка у человека. Проблема объективации / Д. Н. Узнадзе //Психология личности в трудах отечественных психологов. — СПб.: Питер, 2000. — С. 87–91.
- 57 Федотова В.Г. Практическое и духовное освоение действительности /В.Г. Федотова -М., 199
- 58 Фельдштейн Д.И. Возрастная и педагогическая психология: Избранные психологические труды. / Д.И. Фельдштейн - М.:МПСИ,2012.- 427с
- 59 Фрайджер Р., Фэйдимен Дж. Джулиан Роттер и теория социального когнитивного научения // Теория личности и личностный рост. СПб.: Питер, 2002. С. 570–583.
- 60 Франселла Ф., Баннистер Д. Новейший метод исследования личности: руководство по рецептурным личностным методикам/ Пер. с англ. М.: Прогресс., 1987
- 61 Франселла Ф., Баннистер Д. Новый метод исследования личности. / Ф.

- Франселла Д. Баннистер - М., 1987. - 221 с.
- 62 Фрейд З. "Я" и "Оно. Труды разных лет. / З. Фрейд Тбилиси., 1991
- 63 Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я». / З. Фрейд М.: Эксмо-пресс, 2015. 192 с.
- 64 Фролов С.С. Социология / С.С. Фролов М.: Издат. Корпорация "Логос", 1996
- 65 Фромм Э. Бегство от свободы. / Э. Фромм М., 1948
- 66 Хабермас Ю. Понятие индивидуальности // Вопросы философии. / Ю. Хабермас -1989.- N2
- 67 Харчев А.Г. Социология воспитания: о некоторых актуальных проблемах воспитания личности. / А.Г. Харчев М., 1990
- 68 Хузиахметов А. Н. Интегративная концепция социализации и индивидуализации личности школьника. / А.Н. Хузиахметов Казань.: КГПУ., 1997
- 69 Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. / Л. Хьелл Д. Зиглер - СПб., 1997. - 608 с.
- 70 Ценностные ориентации рабочей молодежи / Под. ред. Аза Л.А., Поддубный В.А., Ручка А.А. / Л.А. Аза., В.А. Поддубный., А.А. Ручка - Киев., 1978
- 71 Чаликова В. Т. Тоталитарная личность: судьба символа // Знание сила. / В.Т. Чаликова - 1993. -№ 3
- 72 Чангли И.И. Социологические аспекты теории и методологии исследования. Философские аспекты труда. / И.И. Чангли - М.: Наука., 1968
- 73 Шайгородский Ю. Ж. Психологические особенности ценностных ориентаций девочек и мальчиков подросткового возраста: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.11,19.00.05. / Ю. Ж. Шайгородский. – М., 1992. – 212 с
- 74 Шайгородский Ю. Ж. К проблеме формирования ценностных ориентаций современной молодежи / Ю. Ж. Шайгородский //

- Молодежь и современный мир. – М.:Институт молодежи, 1991. – С. 196–202
- 75 Шайгородский Ю. Ж. К вопросу о модели целостного, многоаспектного анализа ценностных ориентаций личности / Ю. Ж. Шайгородский // Депон. в ИНИОН, М., 1992. – 12 с.
- 76 Шайгородський Ю. Стативно-вікові особливості ціннісних орієнтацій учнівської молоді / Ю. Шайгородський // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. – К.:А.Л.Д., 1995. – С. 37–44.
- 77 Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації учнівської молоді у сфері спілкування / Ю.Шайгородський // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. – К.: А.Л.Д., 1996. – С.201–213.
- 78 Шаров А. С. Система ценностных ориентаций как психологический механизм регуляции жизнедеятельности человека: Дис. ... докт. психол. наук: 19.00.01. / А. С. Шаров. –Новосибирск, 2000. – 423 с
- 79 Юнг К.Г. Символы трансформации. / К.Г. Юнг М.: АСТ, 2008. 731 с.
- 80 Ядов В. А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В. А.Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – С. 89–105
- 81 Яницкий М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. / М. С.Яницкий. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2000. – 204 с.
- 82 Яницкий М.С., Серый А.В. Основные методологические подходы к изучению ценностно-смысловой сферы личности / М.С. Яницкий., А.В. Серый // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. 2012.
- 83 Arnon S. Socialization Agents and Activities of Young Adolescents / Sara Arnon. – 2008. – №170.
- 84 Bandura A. Self-efficacy // Encyclopedia of human behavior / ed. by V.S. Ramachaudran. N.Y.: Academic Press, 1994. Vol. 4. P. 71–81.
- 85 Cherry A. L. The Socializing Instincts: Individual, Family, and Social Bonds / Andrew Cherry., 1994.

- 86 Maddi S. Creating Meaning Through Making Decisions // The Human Search for Meaning / ed. by P.T.P. Wong, P.S. Fry. Mahwah: Lawrence Erlbaum Publ., 1998. P.1–25.
- 87 Moscovici S. Social Representations: Explorations in Social Psychology. Cambridge: Polity Press, 2000. 328p.
- 88 Triandis H.C. Individualism-collectivism and personality // Journal of Personality. 2001. Vol. 69, iss. 6. P. 907–924. DOI: 10.1111/1467-6494.696169

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

1. Ваша стать;
2. Ваш вік;
3. Місце проживання;
4. В якому навчальному закладі Ви навчаєтесь ?

Методика «Діагностика соціально- психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб»

Інструкція

Уважно прочитайте питання і відповідайте на них «так» або «ні», залежно від тенденцій вашої поведінки у певній ситуації.

Текст опитувальника

1. Вам часто говорять, що ви більше думаєте про інших, ніж про себе?
2. Вам легше просити за інших, ніж за себе?
3. Вам важко відмовити людям, коли вони вас про щось просять?
4. Ви часто намагаєтеся зробити людям послугу, якщо в них сталося лихо або неприємності?
5. Для себе ви робите що-небудь із більшим задоволенням, ніж для інших?
6. Ви прагнете зробити якнайбільше для інших людей?
7. Ви переконані, що найбільша цінність у житті — жити для інших людей?
8. Вам важко змусити себе зробити щось для інших?
9. Ваша характерна риса — безкорисливість?
10. Ви переконані, що турбота про інших часто шкодить собі?
11. Ви засуджуєте людей, які не вміють подбати про себе?
12. Ви часто просите людей зробити що-небудь через корисливі міркування?
13. Ваша характерна риса — прагнення допомогти іншим людям?
14. Ви вважаєте, що спочатку людина повинна думати про себе, а потім вже про інших?
15. Ви звичайно витрачаєте на себе багато часу?
16. Ви переконані, що не потрібно для інших сильно напружуватися?
17. Для себе у вас зазвичай не вистачає ні сили, ні часу?

18. Вільний час ви використовуєте тільки для своїх захоплень?
19. Ви можете назвати себе егоїстом?
20. Ви здатні зробити максимальне зусилля лише за гарну винагороду.

Опитувальник «Інститути і механізми соціалізації» А. І. Лучинкіної;

1. У дитинстві мені хотілося бути схожим на членів своєї сім'ї (батька, маму).
2. У дитячих іграх я часто уявляв себе одним з батьків.
3. Часом мої жести, рухи, слова схожі на жести, рухи, слова когось із членів моєї сім'ї.
4. Мої знайомі часто плутають мене з одним із членів моєї сім'ї під час телефонної розмови.
5. Я найчастіше розумів думки і почуття членів своєї сім'ї, навіть якщо вони їх і не проговорювали вголос.
6. Іноді комусь із членів сім'ї досить було тільки подумати про щось, щоб я почав мислити в тому ж напрямку.
7. Мені легше було виконувати якесь завдання, якщо батьки знаходилися поруч.
8. Вказівки моїх батьків завжди робили виконання будь-якого завдання для мене більш простим.
9. У дитинстві я завжди виконував вимоги сім'ї, навіть якщо був у душі не згоден з ними.
10. Думка батьків для мене – закон.
11. У колі родини мені завжди було цікавіше, ніж в інших місцях.
12. Мені завжди було цікаво слухати розповіді членів сім'ї про їхнє дитинство і молодість.
13. Будь-які мої дії знаходили підтримку у батьків.
14. Я завжди робив такі вчинки, щоб мої батьки мною пишались.

Школа

1. У школі в мене був вчитель, на якого я хотів би бути схожим.
2. Я відчуваю себе частіше вчителем, ніж учнем.
3. У позашкільних ситуаціях я повторюю жести і слова деяких вчителів.
4. Улюблені слова вчителів я вживаю до наступного моменту.
5. Я розумів вчителя з півслова.
6. Я інтуїтивно відчував, про що хоче сказати вчитель.
7. Мені було легше виконати завдання за підтримки вчителя.
8. Будь-яке завдання здавалося більш простим, якщо мої педагоги знаходилися поруч.
9. Вчителі хочуть нам тільки добра.
10. Я виконував усі шкільні вимоги.
11. Мені цікаво ходити до школи.
12. У школі набагато цікавіше, ніж в інших місцях.
13. У школі розкриваються всі мої здібності.
14. Я пишаюся своїми досягненнями у школі.

Неформальні об'єднання

1. Я хочу бути схожим на деяких із своїх знайомих.
2. У важких ситуаціях я уявляю себе кимось із своїх знайомих, в яких є досвід вирішення схожих проблем.
3. Мені подобалося, коли говорили, що ми з другом поведимося однаково.
4. Буває, що мій почерк ставав схожим на почерк моїх знайомих.
5. Друзі повинні розуміти один одного без слів.
6. Друзі мислять однаково.
7. Мені подобається одягатися так само, як і мої друзі.
8. Я роблю те, що прийнято у нашій компанії.
9. З друзями я можу зробити те, що сам зробити б не зміг.
10. З будь-яким завданням впоратися легше, якщо допомагають друзі.
11. Мені цікавіше дізнаватися нове про життя у колі друзів, ніж в інших місцях.
12. Мене цікавлять події у житті моїх друзів.
13. З друзями я можу бути таким, яким я хочу бути.
14. Друзі зазвичай підтримують мої ідеї та пропозиції.

ЗМІ

1. Коли я читаю художню книгу або дивлюся фільм, то уявляю себе одним з героїв.
2. Я прикрашаю свою кімнату постерами улюблених героїв або груп.
3. Трапляється, я повторюю жести, рухи, слова одного з героїв фільмів або художніх творів, що сподобались мені.
4. Буває, я дію в житті також, як хтось – то з сподобавшихся мені героїв фільмів або художніх творів, у подібних ситуаціях.
5. Я здійснюю вчинки під впливом прочитаної книги або переглянутого фільму.
6. Я повторюю стиль одягу або улюблені вирази героїв книг, кліпів або фільмів.
7. Я слухаю ту ж музику, що і мої друзі.
8. Якщо всі вже дивилися цей фільм, то і я повинен його подивитися.
9. Досвід кіно або літературних героїв допомагає мені у вирішенні власних проблем.
10. Герої фільмів і книг завжди підказують багато варіантів рішень різних ситуацій.
11. Мені більше подобається почитати цікаву книгу або подивитися фільм, ніж займатися іншими справами.
12. Мені подобається читати книжки і дивитись фільми.
13. Я можу додумати сюжет книги або фільму так, як вважаю за потрібне.
14. Я люблю переробляти тексти реклами.

Інтернет

1. Мені подобається, що в Інтернеті я можу назватися будь-яким ім'ям.
2. Я уважно стежу за реакцією на свого персонажа у грі або контакті.
3. Я використовую ніки і статуси своїх знайомих в Інтернеті.

4. Багато моїх друзів знають мене під Інтернетником.
5. Іноді я несвідомо починаю користуватися «албанським мовою».
6. Я використовую Інтернет-сленг в звичайній мові.
7. Я відвідую ті ж сайти, що і мої друзі.
8. Я можу висловлювати на Інтернет форумах такі думки, які не висловив би, спілкуючись з реальними людьми.
9. Обговорення на Інтернет форумах дозволяють мені вирішити свої проблеми.
10. Я намагаюся запросити своїх друзів в Інтернеті в ту гру, в яку граю сам.
11. Мені цікаво розширити своє коло друзів в Інтернеті.
12. В Інтернеті можна знайти багато цікавої для мене інформації.
13. В Інтернеті я відчуваю, що здатний на багато що.
14. Я пишаюся своїми досягненнями в Інтернеті.

Опитувальник цінностей Ш. Шварца

Перша частина опитувальника

Інструкція: У цьому опитувальнику Вам потрібно відповісти на питання: «Які цінності важливі для мене як керівні принципи мого життя і які цінності менш важливі для мене?». Далі на наступних сторінках наведені два списки цінностей, взятих з різних культур. У дужках наведено пояснення кожної цінності.

Ваше завдання полягає в тому, щоб оцінити ступінь важливості кожної цінності як керівного принципу Вашому житті.

Використовуйте оцінну шкалу оцінок від -1 до 7.

Чим вище номер (-1, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7), тим важливішою дана цінність є для Вас як керівний принцип Вашого життя. При цьому приблизно орієнтуйтеся на наступні значення відміток:

відмітка «-1» характеризує цінності, протилежні Вашим принципам, **відмітка «0»** означає, що цінність абсолютно не має значення, не є керівним принципом у Вашому житті, **відмітка «3»** означає, що цінність важлива, **відмітка «6»** означає, що цінність дуже важлива, **відмітка «7»** характеризує цінності вищої значущості, зазвичай таких цінностей не повинно бути більше двох.

СПИСОК ЦІННОСТЕЙ 1

Для початку перегляньте цінності з **списку 1**, Виберіть одну з них, яка є найважливішою для Вас, і оцініть її значимість (відмітка «7»). Далі виберіть цінність, яка найбільш суперечить Вашим принципам, і оцініть її (відмітка -1). Якщо немає такої цінності, виберіть цінність, найменш важливу для Вас, і оцініть її відміткою «0» або «1», відповідно до її значимості. Потім оцініть всі інші цінності зі списку. Перед кожною цінністю в списку проставте відмітку, яка вказує на важливості цієї цінності як **керівного принципу вашому житті** особисто для вас. Постарайтеся розрізняти цінності наскільки це можливо, орієнтуючись на наведену нижче шкалу і використовуючи всі номери від -1 до 7 (-1, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7).

Як керівний принцип мого життя ця цінність є:

1 РІВНІСТЬ (рівні можливості для всіх)

- 2 ВНУТРІШНЯ ГАРМОНІЯ (бути в мирі з самим собою)
- 3 СОЦІАЛЬНА СИЛА (контроль над іншими, домінантність)
- 4 ЗАДОВОЛЕННЯ (задоволення бажань)
- 5 СВОБОДА (свобода думок і дій)
- 6 ДУХОВНА ЖИТТЯ (акцент на духовних, а не матеріальних питаннях)
- 7 ПОЧУТТЯ ПРИЛАДДЯ (відчуття, що я не самотній)
- 8 СОЦІАЛЬНИЙ ПОРЯДОК (стабільність суспільства)
- 9 ЖИТТЯ, ПОВНА ВРАЖЕНЬ (прагнення до новизни)
- 10 СЕНС ЖИТТЯ (цілі в житті)
- 11 ВЕЖЛИВОСТЬ (люб'язність, хороші манери)
- 12 БАГАТСТВО (матеріальна власність, гроші)
- 13 НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА (захищеність своєї батьківщини від ворогів)
- 14 Самоповага (віра у власну цінність)
- 15 ПОВАГА ДУМКИ ІНШИХ (врахування інтересів інших людей, уникнення конфронтації)
- 16 КРЕАТИВНІСТЬ (унікальність, багата уява)
- 17 МИР У ВСЬОМУ СВІТІ (свобода від воєн і конфліктів)
- 18 ПОВАГА ТРАДИЦІЙ (збереження визнаних традицій, звичаїв)
- 19 зрілого ЛЮБОВ (глибока емоційна і духовна близькість)
- 20 самодисципліни (самообмеження, стійкість до спокус)
- 21 ПРАВО НА відокремлений (право на особистий простір)

22 БЕЗПЕКА СІМ'Ї (безпека для близьких)

23 СОЦІАЛЬНЕ ВИЗНАННЯ (схвалення, повагу інших)

24 ЄДНІСТЬ З ПРИРОДОЮ (злиття з природою)

25 мінливого життя (життя, наповнене проблемами, новизною і змінами)

26 МУДРІСТЬ (зріле розуміння світу)

28 ІСТИННА ДРУЖБА (близькі друзі)

29 МИР КРАСИ (краса природи і мистецтва)

30 СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ (виправлення несправедливості, турбота про слабких)

**Методика «Якоря кар'єри» Е.Шейн, переклад і адаптація В.А.Чікер,
В.Е.Винокурова («Мотиви вибору професії» (Р.В. Овчарова)) або
"Методика вивчення факторів привабливості професії" (модифікація
І. Кузьміной, А.Реана)**

- Будувати свою кар'єру в межах конкретної наукової або технічної сфери.
- Здійснювати спостереження і контроль над людьми, впливати на них на всіх рівнях.
- Мати можливість робити все по-своєму і не бути обмеженим правилами будь-якої організації.
- Мати постійне місце роботи з гарантованою окладом і соціальною захищеністю.
- Вживати своє вміння спілкуватися на користь людям, допомагати іншим.
- Працювати над проблемами, які представляються майже нерозв'язними.
- Вести такий спосіб життя, щоб інтереси сім'ї та кар'єри взаємно врівноважували один одного.
- Створити і побудувати щось, що буде цілком моїм твором або ідеєю.
- Продовжувати роботу по своїй спеціальності, ніж отримати вищу посаду, не пов'язану з моєю спеціальністю.
- Бути першим керівником в організації.
- Мати роботу, не пов'язану з режимом або іншими організаційними обмеженнями.
- Працювати в організації, яка забезпечить мені стабільність на тривалий період часу.
- Вжити свої вміння та здібності на те, щоб зробити світ кращим.
- Змагатися з іншими і перемагати.
- Будувати кар'єру, яка дозволить мені не змінювати свого способу життя.
- Створити нове комерційне підприємство.
- Присвятити все життя обраної професії.
- Зайняти високу керівну посаду.
- Мати роботу, яка представляє максимум свободи і автономії у виборі характеру занять, часу виконання і т.д.
- Залишатися на одному місці проживання, ніж переїхати в зв'язку з підвищенням.
- Мати можливість використовувати свої вміння і таланти для служіння важливої мети.